

*Павел
Кедечинов*

Түрегимник шыңыртты

*Горно-Алтайск
2018*

84 (2=632.1)6Я44
К 332

Кедечинов П.А.

К 332 Јүрегимнинг шынгырты, 2018. - 160 с.

© Кедечинов П.А.

ТӨРӨЛ ЈЕРИМ

Ўч-Энгмекке ууланзан,
Учуры байлу өзөк бар.
Улу ойлөр жажынган
Катталышкан корумдар...
Кабортозы киреде
Кару Боочы јуртым бар.
Киндик тайкылып түжерде,
Кыйгым уккан јалаңдар.
Чедендү-Коо, Туйук-Коо –
Шатра айткан кобылар.
Ак-Коо, Сары-Коо –
Атташ атту өзөктөр.

Күнди күнүн сыйлайтан
Кызыл-Којогор – сүрлү кыр.
Көжнө үзүп кырлаган
Кара-Тууда кайалар.
Караколдын агын суу, –
Көгөргөнчө, эжиниш,
Көөлмөктөрлү түрген суу, –
Кармак чачып, балыкташ.
Куда-кумый атанза,
Кыйра буулаар Јытту-Суу.
Кайра кижии бурылза,
Кыйып өтпөс тонмок суу.

Каратас, Чичке-Айры –
 Кой кабырган турлулар.
 Сетерлүниг жалангы, –
 Сакмандаган жаш өйлөр.
 Тонгул-Тыттын чадыры,
 Төнгөштөрлү жалангы,
 Бугул тарткан тепсенги, –
 Бригаданын өйлөри...
 Тарбандайры бажынанг
 Түжүре чапкан прокостор,
 Айры-Тытта жапаштан, –
 Ай жаңгыда кожондор...
 Көнү жүрүм жагарын
 Кожо айткан нөкөрлөр.
 Кунукканын, сүүнгенин,
 Көдүришкен жерлештер.
 Кан-Алтайдын жаражы –
 Көгүске кирген алтайыс,
 Көрнөгөн жүрүм жолдоры –
 Көндүгип барган төрөлис.
 Жаш үйелер корболоп,
 Жаранып өссин, журтым!
 Жаңы жаңарлар чүмделиц,
 Жаңылан адын, Боочым!

Кочкор – күүк айлар, 2012 жыл

БАЙРАМЛА

Сегис Марттын байрамыла
 Бис слерди уткыйдыс!
 Амыр-энчү, бек су-кадык,
 Ырыс, сүүнчи күүнзейдис!
 Агару Алтай үстинде
 Ай чалызын жажынбай.
 Карудан кару жеристе
 Күн жарытсын чалдыкпай.
 Үй улустын байрамыла
 Бис слерди уткыйдыс!
 Айылда – амыр, эжигерле – сүүш,
 Бар жакшыны күүнзейдис!
 Бала-барка оорыбай,
 Бийик учушка чыксын.
 Чыдаган жерин ундыбай,
 Чечектеп өзөргө турушсын.
 Жайым жастын байрамыла
 Бис слерди уткыйдыс!
 Жарык чечектер, жылу энгирлер,
 Жараш кожондор күүнзейдис!

КАРУ ЭЖИМЕ

(кожонг)

Сыгын айдын сыраңай ортозы –
 Сыгындар үүрезин кычырган кожонгы,
 Саргарган алтыннын чачылган оодыгы,
 Сары күстин ийген уткуулы.
 Колымда топшуурдын кылдарын ойгозып,
 Кару эжиме кожонгым айдадым.
 Аркада сейилген алтынды кучактап,
 Күсти жөмөжип, уткуулым сыйлайдым.
 Айдын-күннин жаркынын жуунадып,
 Арка-белинди орой тудадым,
 Көк аястын жылдызын түжүрип,
 Көстөрүн алдына жайа саладым.
 Jүрүмде жетирип болбогон жылуум,
 Күннин чогыла кожо берилзин.
 Айдып сөстөрлө жетирбеген күүним,
 Тоололбос жылдыстый, көксимнен төгүлзин.
 Сыгын айдын он төрт толкузы...
 Чыккан күнигле, кару эжим!
 Сабарым тийген топшуурым кылдары
 Сыйлайт күүзин сеге, сүүгеним!

Сыгын айдын 14-чи күни, 2014 ж.

БИР КАТАП...

Ашкананан чыгала,
 Ажыктап турум оромды,
 Күүлөп жаткан калала,
 Кыймырашкан улусты.
 Кенетийин толуктан...
 Кыс баланын жаражын.
 Колындагы чечектин
 Кей-салкынга ээлижин.
 Көзіндеги күлүмжи, –
 Көс кылбыгар жылузы.
 Бүдүминде ижемжи, –
 Байла, меге учужы.
 Бир алтамды удур
 Тап эткеним билбедим.
 Эт-канымнын тебүзин,
 Jүрегимнин согужын.
 Кызыл элик барыжы –
 Кыс баланын өдүжи.
 Колындагы чечеги –
 Кандый уулдын ырызы.
 Белек жашты ашканым
 Бир эмешке ундыдым.
 Бу сүүнчини алганым –
 Бараткан кыска быйаным!

2012 ж.

КИЧИНЕК ЧЕЧЕК

(КОЖОНҒ)

Жүрүмнинг жолдоры
Жүзүн башка айрылу.
Одуп оны чыгары –
Жендежетен тартыжу.

Кичинек чечек,
Саргарган кумак,
Жүрүм жукачак,
Канайткай не чечек?

Изү кумакты
Ўлүштеп жааштар жааза,
Көлөткө болушты
Жанында жыра жайза.

Кичинек чечек,
Саргарган кумак,
Жүрүм жукачак,
Канайткай не чечек?

Өндөйип ле алза,
Өзүп чыгар чечегеш.
Жыра, жааштар болушса,
Жайылар ол жараш.

Саргарган кумак,
Жаражай чечек,
Жүрүм жукачак,
Канайткай не чечек?

Салым тайкылчак,
Тартышкайын, чечек.

2012 j.

АЛТАЙ ЈАРАШ КЫС

(КОЖОНҒ)

Јаш, јараш кайын тӱзинде,
 Кӱӱркий, тегин кунукпа.
 Сала берген тенекти
 Сакып калас карыкпа.

Алтай јараш кыс,
 Кӱзин торт ло бороґот.
 Јаштар агат, мӱлтӱрейт,
 Кайын тозы агарат,
 Бӱрлер сеге энгилет,
 Кунугынды ӱлежет.

Бу ла кайын тӱзинде
 Јӱрӱм јолы токтобос.
 Јер-телекей ӱстинде
 Сӱӱш мында ла ӱзӱлбес.

Алтай јараш кыс,
 Чачын кара, быјыраш.
 Эзин согот, толголот,
 Эӱлет, турат кайыґаш.
 Тенгериде ай јараш,
 Чакпында чок јалтыраш,
 Келер сеге ойто сӱӱш...

Сӱӱжимди Јарлагар

(КОЖОНҒ)

Эґирде мен сени сакырым.
 Келерин бе меге, кӱӱркийим?
 Айдышкан кайыґаш тӱзинде
 Ижемјиле толгон турарым.

Јӱрегиме батпас сӱӱжимле
 ӱлежедим слерле, булуттар.
 Орчылан ӱстиле слер јайым јӱзӱште,
 Сӱӱжимди јайыгар, јарлагар!
 Э-э-эй, булуттар! Э-э-эй, булуттар!
 Сӱӱжимди јайыгар, јарлагар!

Келеткен базыдын угулат,
 Кӱзиме коо сынын јуралат.
 Кабактар чийӱзи, кӱстӱрин каразы,
 Јӱзиме тыныжын табарат.

Јӱрегиме батпас сӱӱжимле
 ӱлежедим слерле, булуттар.
 Орчылан ӱстиле слер јайым јӱзӱште,
 Сӱӱжимди јайыгар, јарлагар.
 Э-э-эй, булуттар! Э-э-эй, булуттар!
 Сӱӱжимди јайыгар, јарлагар.

27. 11. 2012 j.

* * *

Тагдак жаркындап,
Таг жарыза,
Жымжак керилип,
Көөркий ойгонор.
Көстөри суркурап,
Күлүмжи жайылып,
Кечеги тушташты
Эске алынар.
Күннинг чокторы
Жаактарын изитсе,
Сүүгеннин тыныжы
Сырагай жүзінде.
Эзиннинг жылузы
Эбире орозо,
Эрке колдоры
Кучактап орошто...
Күнбадыш кызарып,
Күн жажынза,
Сакыган, жүткиген
Тушташка – учушта.

* * *

(КОЖОНҒ)

Мөнкүлөрдөн тарылган,
Таскылдардын суузындый,
Жаңгы жүрүм баргажын,
Арузы, чек күскүдий.
Суу арузын тенгиске
Жетирери күч эмей.
Жаш баладый жүрөргө,
Жайбадын, о, кудай.
Жайым агып барарга,
Жалаң эмес телекей.
Ару болуп арттарга,
Ак караны жеңдегей.
Бурылчыкту жолдордо
Буурыс ас ла артагай.
Быяры көп коолдорло
Суучак аккай токтобой.

Сыгын ай, 2015 ж.

* * *

Оролып түшкен меестерде –
Оошкы-кызыл чечектер,
Кайа-ташту жиктерде –
Кызарып күйген маралдар,
Кайкал эдип база ла –
Кырлар кызыл жалбышта.
Кандый жараш жаскыда,
Качан марал жайылза!

Күйүк ай, 2017 ж.

ЛЫЛЫЙТУ

Көөркийим дегем, сүүгеним дегем,
Je сен меге жууктабаган.
Жүрегим ачкам, жайылып түшкөм,
Je сен мени жаратпаган.
Көкип жүргөн, каткырып жүргөн
Кандый да өйлөр өткөнчө.
Кижиге барган, ойто айрылган
Жүрүм силке соккончо.
Тушташ болгон сакыбас жанынан,
Буттарым жүгүрө алтаган.
Өскөрбөгөн сен, өскө жытанган,
Жүрегим сени таныбаган.

2015 ж.

ТОЙ КОЖОН

Той-жыргалды баштайлы,
Төрөгөндөр, жуулыгар,
Кожон-комыт эдели,
Кудагайлар, отургар.

Кош кожон:

Ойнооктор, ойнооктор,
Ойын-жыргал эдеектер,
Жараш кожон чөйөөктөр,
Жаба ойноп алаактар.

Эки жүрек биригип,
Эдип жаткан байрамы.
Жаңы журты төзөлип,
Жаба салган очогы.

Кош кожон

Жарамыкту сөзисти
Жастырбастан айдалы,
Көдүринги алкышты
Карамы жок төгөли.

Кош кожон

Кийин эдек тепселип,
Маарап өссин мал-ажы,
Алын эдек жайылып,
Арбынду болзын балдары.

Кош кожон

Күн чалыткан айлында
Күйзин оды жалбышта,
Ай жарыткан журтында
Амыр болзын жажына.

Кош кожон

Тойлогор ло тойлогор,
Таң атканча ойногор,
Жайа түжүп ойногор,
Жаңы кожон айдыгар.

ЭКИ ЖАРАТ

(КОЖОНҒ)

Бис экү – эки жарат
Жүрүмнүн агын каскан.
Ортобысла ол агат
Толкулары чайбалган.

Казырланган јеринде
Кату јылым кайалар.
Јайым аккан кечүде
Јажыл бүрлү агаштар.

Бис экү – эки жарат
Жүрүмнүн агын каскан.
Ортобысла ол агат
Толкулары чайбалган.

Јараттар бек болбозо,
Јайылып, суу ажынар.
Јанында јурт-коозолорго
Јаман чагын јетирер.

Бис экү – эки жарат
Жүрүмнүн агын каскан.
Ортобысла ол агат
Толкулары чайбалган.

Агын коолы кургаза,
Јарат адыс јар болор.
Бир-бирүбис јыгылза,
Суунын јолы өскөрөр.

Бис экү – эки жарат
Жүрүмнүн агын каскан.
Ортобысла ол агат
Толкулары чайбалган.

Сыгын ай, 2015 ј.

БЫЙАН

Эненин колдоры
 Ялуу ла јымжак,
 Эт-јаш бойысты
 Эркелеп чыдаткан.
 Эненин колдоры
 Ус, иштенкей,
 Ончо бойысты
 Чыныктап койотон.
 Эненин колдоры
 Эптү, јалакай,
 Экче кабайды
 Кожонду јайкаган.
 Эненин колдоры –
 Эн јаан ижемји,
 Јастырган бистерди
 Ийде салбайтан.
 Јердин үстинде
 Тоололбос јакшы,
 Ончозы слерде,
 Эненин колдоры!
 Эргекче бойысты
 Эрге јетирген
 Энеге быйанды
 Айдадыс энчейген!

2016 j.

ЧЫККАН КҮНИНГЛЕ

З.К. Топчинага

Беш өзөклө оролгон јеринде
 Бүгүн ирkit келиннин байрамы.
 Балдарга билим ачкан ижинде
 Бийик, бийик једимдер күүнзейли.
 Чичке-Чаргы кыйгыла толуп,
 Бистинг калыкка кызычак кожулган.
 Балдар ла чылап секирип, ойноп,
 Бойынын үйези салымын јолдогон.
 Толунай деген ат алынып,
 Соныркак көстөри телекей ширтеген.
 Чүмдемел јайаанга төзөлгө салынып,
 Чүмдү жүрүмнин кырын кырлаган.
 Өткөн жүрүмди байлыкка түнгейлеп,
 Өткүн сөстөр кожондо айдылган.
 Өдүни өйлөрдөн шыранкай алынып,
 Өнгүре көмзө көгүстенг келген.
 Көгүске бадышпай, көмзө адылып,
 Кожон болуп чаазында салынат.
 Кичинек суучактый, шоркырап агып,
 Калапту агын кийнинен келет.
 Курч кылыштый, каламын мокорбой,
 Көп лө ару чүмдемел бичилгей.
 Ирбизек баатырды телекей билгендий,
 Калык-јондор адынды адагай.

КАРУУ ЖОК КОЖОН

Куштар үни токынап,
 Кызыл энгир койылат.
 Күн жаркыны тартылып,
 Кыр бажынан ай карайт.
 Кайын бүрин собырып,
 Кутус эзин ойында.
 Коо сынына оролып,
 Көкийт күлүк учушта.
 Кунукчылдан качарга,
 Кыс чыгат айлынан.
 Кучактажып турарга,
 Күүни келет көксинен.
 Тулаан айдын экпини
 Тош кайылтып ийгедий.
 Кискелердин кыйгызы,
 Кижиге жүүлө бергедий.
 Бозогозын арчыырга,
 Борсык чыгат уйдан.
 Жангынан кабак табарга,
 Жазат эрлер амырдан.
 Коо үни илбизин,
 Кожон айдат кайран кыс.
 Каруу жок, жаманын,
 Кунугат кожо кудан жас.
 Кабак меени чайпаган,

Калаңы уул таралжыйт.
 Кыйын-тейин алтаган,
 Куу төңөшкө илинет.
 «Көөркийим» деп кожондоп,
 Каруу кучактайт.
 Как төңөшкө айдынып,
 Каруу окшоп, айланат.
 Каткырыжар кижиге жок,
 Кыс жөлөнөт кайыңга.
 Кожон укканда, жаман жок,
 Калжан борсык тындашта.
 Эзин жайган кожондо –
 Элезиндү кунукчыл.
 Уул укпаган сөстөрдө –
 Үшкүриштү карыкчал.
 Жуу түшкөн бе Алтайга?
 Эрлер, байла, согушта.
 Жугуш оору ба журттарда,
 Лииттер, байла, тамыда?
 Уулдар укпаган кожонды
 Угуп, борсык кайылды.
 Эрге жетпеген сөстөрдү
 Элезин салкын апарды.
 Экпинин эмеш токтодоп,
 Эзин кайыңды ороды.
 Эдек, чачын жайылтып,
 Эркелеп, кысты сыймады.

ОЙ-ОЙ-ОЙ, ОЙ-ОЙ

(КОЖОНҒ)

Сары тайды тудала,
Сайгаладып јелерим.
Сыр чабышла барала,
Солонғыны тударым.
Ой-ой-ой, ой-ой.

Семис-Арттын тепсенге
Секирткенче чыгарым.
Сунып төмөн түжеле,
Сакыганга једерим.
Ой-ой-ой, ой-ой.

Сары чекпен јайылган
Једип келдим көөркийге.
Сарафаны јайылган
Сала бертир кижиге.
Ой-ой-ой, ой-ой.

Сары тайым јаланда
Киштеп турат туйлаган.
Солон бойым јыргалда,
Тойлоп јадым ойногон.
Ой-ой-ой, ой-ой.

Той-јыргалды баштайла,
Незин меге имдейт не?
Јүстүк кийип алала,
Колын незин јанғыйт не?
Ой-ой-ой, ой-ой.

Соқор бойым јыргалда,
Сол јанымда Јыламаш.
Күлүк бойым ойында,
Колын берзен, Карлагаш.
Ой-ой-ой, ой-ой.

* * *
(*кокыр*)

Ұйи айдат өгөөнине:
– Уксаң мени сен, эжим.
Бистин келин жүгүриште,
Айтсам, укпайт ол сөзим.
– Калак корон, камчы тудуп,
Этпезим кату жаргы,
Сананбай ол жүрзе кейтип,
Онын ол баш-оорuzu.
– Канайдадын! Бистин уулга
Чындык эмезин аайлазан!
– Ұйин көрүп унчукпаза,
Баш-оору болзын уулдын.
– Же сениле кей келин
Койдоныжат, билерим.
– Сурак оной тургажын,
Баш-оору менин болзын.
– А мени не сананбайдын,
Мен эмди канайдатам?
– Ондый сурак не сурайдын,
Ол эмди сенин ооруун.

2016 ж.

* * *
Төрөлим жок эмес,
Тууларга баратам.
Албатым жок эмес,
Айдынып алатам.

* * *
Санаа ару, ол амырда
Күүн-табыс жүзүн, изү кайнашта.
Амыр бербейт күүн-тап сагышка,
Кижиге тартышта, жүрүмнинг жолында...

ЖАЙГЫ КҮН

Таштан ташка секирип, агып жаткан
 толкулар,
 Табарыжып, чачылыжып, суркураган
 тамчылар.
 Суу үстине чыга конып, жалтырашкан
 балыктар,
 Жаратта изү кумакта кыйгырышкан
 уулчактар.
 Жай сыйлаган жайгы күнниң жакшызын!
 Жүрүмге жангы алтаган болчомдордын арузын.
 Жылу эзин сыймап өткөн жалбырактар
 шылыртын,
 Жер үстинде эн ле жараш Алтайымнын
 сүрлүзин!
 Жайканыжып, жайбандажып, жанып жаткан
 суугуштар,
 Жалаңдарды жарандырган жүзүн өңдү чечектер,
 Тенериде кыймыктанбай амыраган булуттар,
 Телекейге туулу жерим жаражын айдып баргар.
 Жай сыйлаган жайгы күнниң жакшызын!
 Жылу эзин сыймап өткөн жалбырактар
 шылыртын.
 Жүрегиске шинтип калган таскылдардын
 эзинин,
 Жер үстинде эн ле жараш Алтайымнын арузын!

Тулаан ай, 2012 ж.

ЖАРТАЛБАГАН СУРАК

Жүрүм бар ба ол өскө талада,
 Жүрегин токтозо, баратан алтайда?
 Жарталбаган сурак кижилик алдында,
 Жажыдын ачпайт жажын чактарга.
 Билген болзо, кижилик салымын,
 Бараткан жолдын болотон учын.
 Жүрүмнин учуры жылыып калар ба?
 Жакшы ла жаман жуулашпай туар ба?
 Кажы ла кижиге билер болгожын,
 Кара кылыктын келетен учын.
 Катап ла ойто жүрүм жүрерин,
 Кинчектин шыразы жедешип келерин.
 Башка болор жүрген жүрүми,
 Сольнар эмей санаазы, көрүми,
 Жүрүмде байлыкты ылгап билери,
 Күр-көксинде түүлетен шүүлтези.
 Кижиге тутпаган тегерик жеристи
 Кыйу-кечүлөр курчаган, орогон.
 Кижини кижинен корыйтан чеденди
 Кудай эмес, бойы ла тапкан.
 Чеденин корулап челдешкен жуулары,
 Чактар өткүрө эмдиге тартыжу.
 Та кемге керектү бөлинген курчузы,
 Телекей бийлейтен куурмакчыл амаду.
 Кырыжып жадарга салынган байлыгы,

Жууга белетеп јөөгөн јөөжөзи,
 Калас барган камык ийдези –
 Кижиге удур адилген ол ижи.
 Кол-колынан калыктар тудужып,
 Јаңгыс ууламјыла барааткан болзо,
 Отурган будагыс јаңгыс деп билип,
 Оро бойына каспаган болзо.
 Түмен суркурап айланган јыңыста,
 Түүлген кижилик бу чаңкыр јеристе.
 Түби көрүнбес көк айаста
 Тегерик јерис јаңгыс эмес пе?

Тулаан ай, 2012 жыл

АЛКАНЫШ

Акар-чакар үзенги
 Тебип келдис, Кара-Туум.
 Ал-санааны, күүнисти
 Алкап койзоор, Алтайым.
 Көкөр-чакар үзенги
 Кыңгырап келдис, Байлу-Туум.
 Көгүстеги күүнисти
 Көдүрип койзоор, Алтайым.
 Айры сулук шыңкырап,
 Аргымак јелген Алтайыс.
 Албатызын көдүрип,
 Адалар жүрген Алтайыс.
 Үйелерле колбубыс
 Үзүлбестен тың болзын.
 Үч-Сүмерлү кырларыс
 Үргүлјиге бек турзын.
 Ак айас, көк айас,
 Алкыш-бийан сурайдыс.
 Алтайым-Кудайым,
 Быйанысты айдадыс.
 Оп-куруй, оп-куруй,
 Оп-куруй!

АЛТАЙЫН САНААГАНЫ

(КОЖОНГ)

Эзен жүрзем, эзен жүрзем,
Эзен жүрзем, жанарым.
Эркетендү жериме
Эзен жүрзем, бедерим.

Караколдын өзöгi –
Кару менин алтайым.
Сынын сергидер эзини...
Катап-катап тынарым.

Эзен жүрзем, эзен жүрзем,
Эзен жүрзем, жанарым.
Эркетендү жериме
Эзен жүрзем, бедерим.

Кобы-жиктери, кырлары...
Канчын öйлöрим жажынган.
Көгүс эреткен сындары...
Кыйра буулап бажырарым.

Эзен жүрзем, эзен жүрзем,
Эзен жүрзем, жанарым.
Эркетендү жериме
Элес эдип, бедерим.

Куран ай, 2015 ж.

БЕЖЕН БУРЫЛЧЫК

Белек жаштын бозогозын алтайла,
Бурылбас öйлöргö кайра көрөдим.
Баштын чачын буурайткан жылдарда
База ла катап азып-тозодым.
Бежен бурылчык болгон жүрүмде
Балтырлар кырлайып öдöргö – чырмайыш.
Бешjүс жолдор бурылчык кийнинде
Баратан айрыны талдаарга – аланзыш.
Баштапкы онызы – билдирбес бурылчык,
Бала тужыннын ойынду жолычак.
Бүткүл телекей ару ла ачык.
Бурылчык сакыган көстөр соныркак.
Болгон эмей мында санааркаш,
Бала туштын баштапкы кородош,
Бурылчык эбирген жолдо тайкылыш,
Байла, эрте адамнын жыгылыш.
Жылу эзиндий, эркелеп койотон
Эненин колдорын оогошто жылыйтыш.
Жастырган жерлерде жолунда туратан
Жуук улустын жогынан жоксыраш.
Болгон жүрүмде көп жастырыш,
Бажы туйук айрыда тепсениш,
База ла катап кайра чарчалыш,
База бир чырыш мандайда тартылыш.
Ондый да болзо, öрö өндöйиш.

Энени солыган эжелер колтыкташ.
Найылар, нөкөрлөр ийinine тайаныш.
Эбире улустар жөмөгөн ичкерлеш.
Айлана беретен туйук жылымды
Јиит өктөмдө калыган да өйлөр.
Јараш жангырда - кайыр кайаны
Јылып та болзо, өтпөгөн жылдар.
Бежен бурылчык болгон жүрүмде
Экчелип, чайкалып өткөн өйлөрим.
Бешјүс жолдор бурылчык кийнинде
Эмдиги күнге экелген салымым.
Кудай салган бу жүрүмде
Эр кижининг эдетен иштер.
Көк аястын алдында жүрерде,
Элен-чактардан келген молјугар,
Јүрүм жерде үзүлбес учурлу.
Ар-бүткенде ол сезим салынган.
Ончо ло неме жүрүмде эжерлү.
Албаты билер сүүштинг учурын.
Јурт төзөгөм, тура туткам,
Јерди оролоп, агаш тарыгам.
Улу жүрүмнинг јакаанын бүдүрип,
Ұч уулды эжимле чыдаткам.
Иштеген, терлеген мал өскүргем.
Ийин ажыра жажынып турбагам.

Ийдинген, тартынган ичкери јүткигем.
Ийдем јеткенче, эдилген бу ижим.
Бу жүрүмде арттыратан изим
Бастыра јолдонгон бо? Билбезим мен.
Байла, арткан ла ашпаган ажуум,
Бурылбас мангын жүрүм улалткан.

2013 j.

БИЛИКТИ ААЙЛААРГА ЧЕНЕЛТЕ

Билик не бу болгонын
 Билерге, амадайлык.
 Бу жүрүмге алтамын
 Бир кичинек шингдейлик.
 Жер-женгис бүдөрдө,
 Жерде жүрүм башталган.
 Jүзүн тынду келерде,
 Жерлик кижиге табылган.
 Кижиге кийиктен бүткөн бе?
 Куучында оны айтпайлык.
 Дарвин эткен шүүлтөле
 Jөпсинерге жүткөбөөк.
 Таш чактардан башталып,
 Түүккө жол ууланат.
 Тынын кижиге корулап,
 Телекейи шингделет.
 Бу жүрүмгө кижиле
 Билик кожо алтаган.
 Бүгүнкү күнгө жетире
 Башта чийүү көптөгөн.
 Башта чийүү билик пе?
 Билим десе жуук болор.
 Билик, билим башка ба?
 База ширтеп ийеектер.
 Кижиге жүрүп баштарда,

Кижиге кийикти ан болгон.
 Кара тынын аларга,
 Кату жүрүмдө тартышкан.
 Билик – ол бу тартыжу,
 Мында болгон жылыту,
 Ачынып ла кородош,
 Ачылтага сүгүниш.
 Телекейди билгени –
 Темир табып эткени.
 Орчыланды ачканы –
 Оны билеп жүргени.
 Кыскарта эм айтканын,
 Кижиге жүрүм билери,
 Көгүс байлык көрүми –
 Кижиге билгенин түүккө.
 «Билик», «билим» сөстөрдү
 База катап айдынаак.
 Башка учур келгени
 Билдирет пе, угалык.
 Билим билимге бажыста,
 Санаа салган сагышта,
 Болчок башта меебисте,
 Бого кирген билимде.
 Билик билимге каныста,
 Байлап жүргөн Алтайда,
 Jүрегиге согушта,
 Jүрүмдө, жангыста.

Кижилик өзүп чыгарда,
Жүзүн-жүкпир табарда,
Көк айаска учарда,
Кудайга бүтпей барарда,
Билимге ол тайанган.
Баш оныла башкарган.
Билик эмеш сондогон.
Чүм-жандары ундылган.
Ар-бүткени кунурайт,
Абаалар жангы ундылып.
Байыйтан жан озолойт,
Бисти акча башкарып.
Билим жангыс башкаарза,
Бу ла жолыс тайкылчак.
Бар байлыгыс артаза,
Баратан жолыс – туйук.
Айса билим ичкерлеп,
Биске жангы жол ачар.
Байлыктар божоорын озолоп,
Ачылталу эп табар.
Же ол өйгө жедерге,
Жердин чыдалы жедер бе?
Келер үйе сүүнерге,
Кеен байлыгыс турар ба?

Билим соок бажыста,
Билик изү жүректе.
Эки башка апарза,
Биригишке келбесе.
Билим – алган сагыжыс.
Билик – бистинг жангыбыс.
Ар-бүткен ле Орчылан,
Ак айас ла Күүнибис!

Туулан ай, 2013 ж.

ИЙИН ЈУРТТА

Кадыннын бийик жарадында отурум.
Кандый да жайым ла кеен көксимде.
Сооксымак, ару кейле тынадым.
Сооындар жажытту – эбире телкемде.
Ак таштары – кышкы койондор,
Шилдү деп кырда жаңгы ла болдым.
Андый бийикте тенкейген кочкор,
Жебрен журукчы ижин кайкадым.
Терлеген, бурлаган нөкөрлөрлө кожо
Тегин ле эрмек эткен турубыс.
Телкем Алтайды кырдан көрөлө,
Түби жок жажыдын ачып болбойдыс.
Сары өңи бийлеген жаскыда –
Амыр жалаңдар төмөн алдыста.
Сүүри баштары көк айаста,
Кырлар курчайт кеен тымыкта.
Карарган туулардан аңылу агарган
Көксимек мөңгүлү Инеген таскылы.
Капчал-коолында толкузын айдаган
Кееркедим жүзүште Кадыннын агыны.
Бата-а, кандый жакшы јеристе,
Бел-сыныс јенгилген түједис.
Боро жүрүмге бастырып жүреле,
База ла ойто жарыкка чыгадыс.

Бисти кычырган Баимниң айлында
Баштарыс седен күреелей отурыс.
Бар күүнисти бадырбай салала,
Байлу жаңарда јергелей турдыбыс.

03. 05. 2014 j.

ЖАСКЫ ЭНГИР

Жылдыстар оды жарык,
 Тенгериде ал-камык.
 Ай чогынан ак
 Жалаңдар тымык.
 Каракол суузы,
 Чакпын табыжы,
 Кейдин жылузы,
 Жастын тыныжы.
 Кардан айрылган
 Кырлар үргүде.
 Тымыкты бускан
 Ийт не үрүште?
 Коюгор кырга
 Тийген жаңылга,
 Чочып табышка
 Ұкү кыйгыда.
 Аттар одордо,
 Жажарган коолдо,
 Мөңүн кожондо
 Күзүңги-конго.
 Күүн-табын ачык,
 Торт ло жайылган чечек.
 Жастан чамыркак
 Төжинде согот жүрек.

Күүк ай, 2014 ж.

ЖЕНҮНИНГ КҮНИ

Жетен жыл кайра –
 Женүнинг күни.
 Жуучылдар жанышта,
 Ырыс, сүүнчи.
 Жетен жыл кайра,
 Жылу жаскыда,
 Оштүнин өлүми –
 Эртенге ижемји.
 Жетен төрт жыл кайра –
 Карыктын өйи.
 Жеткен Алтайга
 Жуунун тибирти.
 Кичинек журтгарда –
 Үйдежү сыгыды,
 Коркышту тартышка
 Баргандар жаңары,
 Жалтанбас эрлердин
 Женүге алтамы,
 Жанбас уулдардын
 Мөңкүлик жолы.
 Жетен жыл кайра –
 Женүнинг күни,
 Кунуктын, ырыстын
 Колынган өйи.

Јетен жыл кайра –
Јенүнин күни.
Јылу јаскыда –
Күүктин үни...

27. 02. 2015 j.

ЈОТКОН

Салкын сыылайт, сыгырат,
Түнгүрин согот, толголот.
Турлуны ончо чукчыган,
Турага кирер эп таппайт.
Кирнестеге калыган,
Тура үстин тибирген,
Јабынчыны кактаган,
Ыш чыгышта кыйгырган...
Ууштап алган карыла
Көзнөк шилин шыбалайт.
Ийиктелип турала,
Иргеге келип табарат.
Тура эмеш селендейт,
Толуктары чыкырайт.
Түнгүр тунгак типилдейт,
Түмен ээлер кычырат.
Улып турган бөрүни
Ўкү каткызы јомөжөт.
Огырып айу келерде,
Алмыстар ачу сыгырат.
Јоткон түниле калјуурды,
Ушта сокконын айдады,
Өзөкти төмөн ууланды,
Өскө алтайга атанды.

2015 j.

ЖҮРҮМ

Кожондойт кыш салкынла,
 Куйун, шуурганы шуулаган,
 Кош арканы жайкаган,
 Карды айдап шуурыган.
 Кобылардың оозында
 Қуру бүрин кумынган,
 Құртте будын жылытқан
 Қайың эзлет жаңыскан.
 Килебес кыш жыбарла
 Қайыңды ороп құрчаган,
 Катап ийде алынган,
 Кожонғын чөйө улыган.
 Қарған қайың арыйла,
 Құртке жаба сайалган.
 Қасталып түшкен мөңкүзин
 Қарлар учуп бүркеген.
 Қалың жуурқан алдында
 Қайыңның үрени жажынган,
 Қорболоп өзөргө жазанган,
 Келер жасты сақыган.

2017 ж., чаган айы

КАЙ

Түнүктен караган
 Толун ай.
 Топшуур жөмөгөн
 Тунгак кай.
 Қызыл чокторлу
 Тегерик очок.
 Күрмели танылу
 Кай чөрчөк.
 Туулары тенкейген
 Жебрен Алтай.
 Албатым деген
 Алтай-Буучай.
 Жүрүмнен баалу
 Жерис қару.
 Канду-жуулу
 Келеткен өштү.
 Киштеп мантаган
 Ұрлұ аттар.
 Жерин қорыган
 Жалтанбас алыптар...

Ышту керемде
Кычкыл куруттар.
Чегендү күпте
Чайкалган шулурттар.
Кайды тындаган
Кереге айыл.
Көгүсте әбелген
Көрүм-кебел.

08. 10. 2015 j.

КЕРЕЕС

«Жескимчилү ан,
Жытту» дежер өркөни.
Жаландагы аштын
Жаан деген өштүзи.
Социализм өйлөри,
Кырар керек күрүмди,
Коммунизмге једери –
Аштын бийик түжүми.
Ангтара тарткан јаландар,
Көдүрилген солөктор,
Кобы сайын чакпылар,
Каруулдаган кыралар.
Кыдаттан көп өркөни
Канай јенип чыгатын?
Коол-шибеелү өштүни
Кызыл колло базатын?
Кичинек анның сурагы –
Кызыл Кремль «ооружы».
Канча турган сурагы –
Кыйар керек шөкчылды.
Јанның берген јакару –
Јангы сүме табары.
Кижиликтин табару –
Кинчек анды базары.
Ученыйлар кереги –

Уур суракты шиндеери.
 Институттар иштежи –
 Ийген жакару бӯдери.
 Менделейди коскорып,
 Корон табылып эдилген.
 Ашла кожо булгалып,
 Жемит болуп салынган.
 Агрономдор көксине
 Ару-ару кей толгон,
 План бӯдүрер ижинде
 Буудак эмеш жоголгон.
 Карнак база сабатту
 Баскан эмей коронду,
 Бел-аркада шыркалу,
 Канду жуунаг сорбылу.
 Управферма сураарда,
 Улу иште турушпай.
 Агроном айткан куучынла,
 Аш өштүзиле жуулашпай.
 Бозом энгир киргенче,
 Базат кобы-жиктерле,
 Берген корон жеткенче,
 Бөкөйип салат бөлийле.
 Сары корон салтары –
 Кара-бажырт телгендер,
 Кижинин эткен кылыгы –

Кайып учкан кускундар.
 Бозом түжет кырларга,
 Боро үкү андашта.
 Ай жажынат булутка,
 Арыган улус уйкуда.
 Кийим-тудум уштылып,
 Карнак база орында.
 Карангуйдан өнгөлөп,
 Түштер түжет жастыкка.
 Түш жеринде жалагда,
 Туку Теренг кобыда,
 Чечектерлү кырланды,
 Чадырлардын жанында,
 Таадалары журтында, –
 Жедип келтир ол жерде,
 Тусту-Туунын жанында,
 Жаш өйлөрдин жеринде,
 Кыйгы кире ыраакта
 Кижиги элес базытта,
 «Карнак!» деген кыйгыда,
 Кол жаңыган сакышта.
 Сары тоны жайылган
 Санг ла башка абакай,
 Кудай жараш жайаган
 Кос кылбыгар жаражай.
 Базып келген Карнактан

Бар-јогын сурашты,
 База эмеш туруштан
 Мындый куучын баштады:
 «Тогул таадан јерине
 Не келген деп санандын?
 Адалар јаткан Теренге
 Алдырткан деп бододын?
 Кырдырышка чыдашпай,
 Кудайга өркөлөр баштантыр.
 Килинчегеер јаанатпай,
 Сананзын деп болуштыр.
 Кату өйдиг шыразын
 Кара баштан чыгаргар.
 Уур жүрүмнинг торозын
 Ундылган болзо ойгоскор.
 Тогус түнгей балазын
 Тогул неле чыдаткан?
 Андаш куру болгожын,
 Адан чакпы тутканын.
 Тыму сеге тийгенин,
 Таадан өркө тутканын,
 Јуу кайылтыш сүрткенин,
 Јулукту мүнле эмдежин.
 Отто казан келтейип,
 Ойо күйген будынды
 Јаш тереле ородып,

Жазып алган ооруунды.
 – Јакшы капшай ундылар! –
 Келин кату үнденет. –
 Јуунын өйин санангар! –
 Ёни ойто тыркырайт. –
 Бастыра неме јууга деп,
 Бар-јогын – коштуда,
 Продразверстка табылып,
 Бастыра мал – айдуда.
 Камчылу баскан күлүкти,
 Јууда болуп көрбөдөөр.
 Кыйналганду жүрүмди
 Ундылганын чыгарзаар.
 Караңгуйда јажынып,
 Кырага келген балдарды,
 Күжүл чилеп жылгылап,
 Чарак јууган улусты.
 Өлүм карап келзе ле,
 Өркө санаага кирер бе?
 Кату сала берзе ле,
 Корондоор күүнеер келер бе?
 ...Куйун-салкын сыгырып,
 Кенетийин кайнап келт.
 Келин кейде айланып,
 Көс алдында јоголот.
 Сары тоны јайылып,

Салкынла кожо чачылат.
Өзөккө жайган үзүктөр
Өркөлөр болуп кубулат.
Сек бүркеген жалаңдар,
Секиришкен телгендер,
Сүүри, сүүри чадырлар,
Сомы таныш улустар...
Кара терге бастырган
Карнак – кыйгы-кышкыда.
Каран баскан түштерин
Көрбөгөн болзо уйкуда.
Көгөрүп таң адарда,
Коронду ишке барбаган.
Көргөн түжи бажында,
Кол сабатка тийбеген.
Конторага барала,
Шок эткендий отурган.
Колхоз берген жакылта,
Шылтак табып айрылган.
Шыйдынганча жанала,
Шымап жеңин иштенген.
Кара тери акканча,
Кереес эдип узанган.
Журттын чике ортодо –
Өркө седеп турушта.
Жуугындагы төңөштө –

Өткүн сөстөр учушта:
«Кату өйдө калыкты
Көдүришкен мен эдим.
Кинчек-торо улусты
Азырашкан ан турум.
Кичинек бу бойымды
Ундыбадаар. Быйаным!»

*Тулаан айдын 20-чи күни
2014 ж.*

КОЖОНДЫ УГУГАР

Келигер, улустар, кожоным угугар,
Жуулыгар, албатым, топшуурым
тындагар:

Мөштөр шуулажын,
Мөңкүлөр арузын,
Мөңүн Алтайдын,
Мөңкүлик жаражын.
Кайкагар, улустар, көксигер ачыгар,
Кару Алтайыс жангыс деп билгер.

Келигер, улустар, кожоңды угугар,
Жуулыгар, албатым, топшуурды тындагар:
Аттар мантажын,
Алыптар тартыжын,
Агару баатырлар
Алтайын коружын.
Кайкагар, улустар, көксигер ачыгар,
Кару Алтайыс жангыс деп билгер.

Кайыш кураарды кезе тартыңгар,
Келигер, улустар, жеристи угугар:
Агаштар шымыртын,
Алтайдын онтожын,
Быјарткан жерлердин

Бырыксып јатканын.
Угугар, тындагар, камчыгар да туткар,
Кайран Алтайды корулап алаактар.
Келигер, улустар, кожоңды угугар,
Жуулыгар, албаты, топшуурды тындагар,
Кару Алтайыс жангыс деп билгер.

2016 j.

ТЕКПИШ

Жер-тамынанг аяска
 Текпиш көрдим түженип.
 Тидинбедим чыгарга,
 Теңери түбин аыктап.
 Көк аястанг тамыга
 Колбу бартыр чөйилип,
 Коркып калдым барарга,
 Тамы түбин шыгалап.
 Өрө барза жакшыла
 Өзөк-буурла жөпсинип,
 Тартынарын андый ла
 Терин арчып, тебинип.
 Тамы жанын талдаза,
 Түжүш болор учуртып.
 Жеңил учын караза,
 Лүрек жуутпайт октолып.
 Түкүрерим колымга,
 Тартынарым чырмайып.
 Төмөн барган улуска
 Коштонбозым күйүнип.

Тулаан ай, 2014 ж.

ТОПШУУР АЛКАГАНЫ

(кай кожсон)

Айдын түнде тууга чыгып,
 Талдап алган байлу мөжим.
 Сындай базып, салкын угуп,
 Сөс алышкан сүрлү мөжим.
 Мөңкүлөрдиг мөңүн кейи
 Мөш агашка кирип калган.
 Аркалардын ару кейи
 Арка-белин арчып койгон.
 Алтайымнанг быян сурап,
 Амадап эткен бий топшуурым.
 Алаканым сыймай тудуп,
 Жонып кескен бай топшуурым.
 Жоным сүүген жылкы малын
 Жалаң жерге түжүп келди.
 Жайылып түшкен жал-куйруктан
 Жараш кылдар сыйлап берди.
 Ұч толукту тепсенге
 Ұнгүр кылдар жадып ийди.
 Ұч булунду жеримге
 Ұн чыгарар өйи келди.
 Ойно, ойно, топшуурым,
 Оогош балдар отура уксын.
 Жырга, жырга, топшуурым,
 Жаан улус жада уксын.

Чике-Таман ажусын
Чике барып, үнинг ашсын.
Себи-Бажы кырларын,
Салкын кептү, сыылап өтсин.

Орчылангнын түбине
Ойгор шүүлте једип турзын.
Јети-Каан жылдыска
Јерим үни јангыланзын.
Эки кылыс кожондоп,
Эрмек айдып ийеек пе?
Элди-јонды сүүндирип,
Ээлү кайыс эдеек пе?

Кочкор ай, 2012 ј.

ТОПШУУР

Кунукчыл меге, болушсан,
Тутсан, нөкөр, топшуурын,
Коо үнин чыгарзан,
Кылдарга сен табарзан,
Кунукчылым јоголтсон,
Кай чөрчөгинг ойгоссон.

Тийди сабар кылдарга, –
Таныш күү-јангылга.
Јынкылдаган топшуурга,
Јыркыраган кайына
Кунукчылын чыдаар ба?
Карык күүнинг артаар ба?

Санаа-күүним ыраакта,
Күүле кожо јорыкта,
Таскылдардын бажында,
Арчын јытту айанда.
Кайыган мен барышта,
Кайра көрбөс учушта.

Алкыш сеге, топшуурым,
Быйан болзын, нөкөрим,
Маадай-Кара баатырым,
Мантап барган аттарым,
Кожондогон кылдарым,
Мөнгүн жараш Алтайым!

2015 ж.

* * *

Турлумның үстиле
Турналар учушта,
Сары күскиде
Сүрейе турушта.
Бийикте, телкемде
Куркулдап барышта,
Жайлаган жерлерге
Быйанын айдышта.
Балдары чыдаган
Балкашту састарга,
Балары жытанган
Кожого-сууларга.
Кару талага,
Кайран калага,
Байлык Алтайга
Эзенин айдышта.
Канаттар талбынып,
Кырларды ашканча,
Куркулдап, куркулдап,
Көрүнбей калганча...
Узун жолыгар
Ұзұлбей једигер,
Эзенде јасқыда
Эбирip келигер!

* * *

Тулаан ай, таңары жуук,
Та кайда аркада
Талтар кыйгыда.

Жемтик ай кырларга жуук,
Жарымдай ынаарда,
Кыскылтым жарышта.

Шакпыртту ой, уйкунг үзүк,
Мал-аш мөбөрөштө,
Койлор төрөштө.

Сан башка ой, жүрүмде кубулгак,
Жас – кышкыда,
Кыш – жаскыда...

2017 ж., тулаан айы

УУЛЫМНЫҢ ТОЙЫНДАГЫ КАЙ

Жаш агаштын бүри онбос
Жараш кеен алтайда,
Жүзүн куштын үн серибес,
Жебрентик бу талада.
Токым согуп, угын салган
Толой жаткан алтайда,
Тогус уулдан таркап барган
Тодоштордын уяда.
Адазынын кичү уулы
– Акыр-акыр, адам – деди,
Энезинин эрке уулы
– Эрмегимди уксаар – деди. –
Жастанарга јенг эледи,
Жабынарга тон жукарды,
Куш та болзо, көрүштү,
Кийик болзо, эжерлү.
Ирик сойып, той эдедим,
Ирkit кысты качырадым,
Толой угын улалтадым,
Тодошторды өскүредим.
Ай жаңыда албаты-јон
Алкыш-бийанду жуулып келди.
Торко-мандык јайылган,
Тойды болзо баштап ийди.
Жыргагар ла жыргагар,

Јети күнге ойногор!
Тойлогор ло тойлогор,
Тогус күнге јыргагар!
Јарамыкту сөзөорди
Јастырбастан айдыгар.
Көдүринги алкышты
Карамы јок төгүгер.
Алама-шикир амзагар,
Аданын уулын ајаргар,
Ирик эдин јигигер,
Ирkit кысты кайкагар.
Тойлогор ло тойлогор,
Тоомјылу алкыш төгүгер!
Јыргагар ла јыргагар,
Јылу сөстөр айдыгар!

Куран ай, 2014 ј.

* * *

Кырланнын кырында,
Кыштын соогында –
Мөш јангыскан.

Кыруга алдырган
Бүрлери бүркелген
Турат кунукта.

Шунгып секирген,
Шулмус калыган
Тийин көрүнген.

Мөшти кырлаган,
Мантап ойногон,
Тымык бузушта.

Күн чалыган,
Кыру төгүлген,
Мөш тынданган.

Араай шуулаган
Арка үнденген,
Јүрүм барышта.

Койлорым айдагам,
Кырланнан түжүргем,
Көргөним куучында.

* * *

Өлүмнүн алдында ончо кичинек.
 Үткиген амадуун,
 Үөп жүганын,
 Ончо байлыгын эмди не керек?
 Коштоп албазын,
 Койнынга сукпазын.
 Өлүмнүн алдында ончо кичинек.
 Уйатка түшкенин,
 Улуркап жүргенин
 Ылгабай алат оро – төрттолык.
 Жамыда да болзон,
 Жабыстан да келзен,
 Өлүмнүн алдында ончо кичинек.
 Же, жозокту жүрүмнүн жакшыга үткижин,
 Ончөлөп келеткен өлүмнүн бийик
 Бу жүреремде артыратан изин...

Үлүрген ай, 2016 ж.

СУ-КАДЫК ЛА ӨЙ

– Не баалу жердин үстінде?
 Быркан жаннын лама сураган.
 – Оору-жоболго бастырган кижиге
 Су-кадыктан баалу не болотон.
 Ончо ижинди бу жүрүмде
 Оорыбай жүрзөң, эдип аларын.
 Орында ла кижин жатпай жүргенде,
 Ончо артканын үөп албайын...
 Бир де унчукпай, лама отурган,
 Бажыла кекип, үөпсингендий болгон.
 – Өйдөң баалу неме болбойтон, –
 Олордын үредөле ондый деп айткан.
 Онон жарташпай, турала барган,
 Оору кижинин үөпсинбезин билген,
 Ол суракты ачык арттырган,
 Ондый эрмек узак болотон.
 «Су-кадык ла өй – кажызы баалу?» –
 Сананган кижин жанып айлына.
 Сурак эки жандай сабылу,
 Су-кадык сондоор өй – бажында.
 Ары болуп барган жүрүмди
 Алтын да берип, жандырып албазын,
 Кажы бир өйдө жастырган жерлерди
 Канын да төгүп, түзедип ийбезин.
 Өй-өйинде су-кадык шиндедип,

СЫГЫТ

Көп ооруну бажында базарын.
 Өдүп жаткан жүрүмди баалап,
 Өңзүре сурактын аайына чыгарын.
 Өй-өйинде каандыктар жартажып,
 Канду жуулар болбогон турар.
 Кижилик жастырган өйлөрүн жандырып,
 Өскө жолло үйелер барар.
 Ары болуп барган жылдарды
 Атка отуруп, жежилип албазын,
 Аргымак маңындый, барган өйлөрди
 Армакчы чачып, токтодып койбозын.
 Не учурлу жердин үстинде?
 Су-кадык ла өй экилези баалу.
 Кажызы озо болотон жүрүмде?
 Эжүнинг изи салымда сорбылу.

Күйүргөн ай, 2013 ж.

Уур санаага алдырган
 Улу Шуну тамыда.
 Кара жерле бастырган
 Каандык баатыр шырада.
 Элбек жардын омырткан
 Эр-Шуну олјодо.
 Эки көзи ойылган
 Эрдин эри ородо.
 Коп-сайакка алдырып,
 Нени алдын, Коңодой.
 Кайран уулын жылыйтып,
 Керек эттин, кокымай.
 Жангын корып турала,
 Жаанады ба алтайын?
 Эрке уулын барарда,
 Элбеди бе тууларын?
 Бой-бойыңды жудала,
 Байыды ба Кан-Ойрот?
 Кырылыжып жадала,
 Кайда эмди каганат?
 Түк танышпас малыңды
 Терип, айгыр мангтаар ба?
 Тозылып барган жоныңды
 Тозор башчы чыгар ба?

Кара башту албатым
Каандыкту болзо, кандый эт!
Кайылып турган оос тилим, –
Куучын мындый болор бет!

2015 ж.

ЭНЧИ

Кумран ойлорди көргөн лө уккан –
Кара-Туунын канча айрызы.
Кайа таштары күнге карарган –
Жебрен кырдын бир учугу.
Кем отурган бу кырларда
Каракол өзөкти табылу аяктап?
Кемге айдылган бичик ташта
Курч темирле ойо тартылып?
Он төрт танык кайанын жүзінде,
Жебрен бичикчи иштенген жеринде.
Төрт лө сөс үзүк бичикте,
Озогы ойгордын айткан шүүлтеде.
«Темир билип, мөнгүлик сес», –
Бүткүл ойгор кичинек айдышта.
Крит ортолык, Пелопонес*,
Улу Платон – ончозы мында.
Эгей жерин бийикке көдүргөн
Гомер көрүнөт кайада бичиктен,
Албаты эбирип, кифара* ойногон
Аэдтер* кожондойт кара таштардан.
Јууга кирген јуучылдар пэаны*,
Сөөктин јанында сыгытту орены,
Той көдүргөн гименей* кожонгы,
Ташта бичиктин јайган салтары.

Ары туругар, гректер ле римдер,
 Жер беригер, жебрен ойгорлор,
 Түүкинин тепкиште тен туругар,
 Ташта сөстөрдү бичиген улустар!
 Төрт лө сөс – жаан телекей,
 Түбине жетпес тенгис-талай,
 Он төрт танык учурыла бай –
 Ойгор салынган кайада кабай.
 Темир ле ат телекей ачар,
 Орчылан түбине жуучылды апарар,
 Жаңы сезим ле билим берер,
 Жүрүмдик санаалар башта кожулар.
 Өскө талада энгирде отуруп,
 Өскөн жери көксинде эбелер.
 Өрөги төгери түбин аяктап,
 Өлүмнин, жүрүмнин учурын аайлаар.
 Кара ташта бичилген бичикте
 Ол үйенин көрүми эмеш пе?
 Кайылтып темирди агыскан кийнинде,
 Мөңкүлик колына киргени деген бе?
 Калык-жоны тыгып чыгар,
 Телекей түбине ады жайылар.
 Көгүс-тамырын темир тыгыдар.
 Түүкиде албаты чактарга адалар.
 Канай аайлаар бичилген жолдыкты,
 Келер жүрүмди айса айткан?
 Кижилик бүгүнге келетен жолдорды

Кайылткан темирден ойгор эзеткен.
 «Темир билип, мөңкүлик сес» –
 Төрт лө сөс кайанын жүзінде,
 Ташта бичилген жебрен кереес –
 Түбине жетпес теренгиле шүүлте.

20. 03. 2014 ж.

*Пелоппонес – Грецияда жарымортолык
 кифара – Жебрен Грецияда күүлик ойноткы,
 лиранын бир бүдүми
 аэдтер – бистин эранан озо 7-8 чч. Жебрен Гре-
 цияда эпикалык кожондор чүмдеп кожондогон
 кожончылар
 пэан (эмди пеан) - жуучылдардын жуу-согуштын
 алдында көдүринги кожонгы (гимн)
 гименей – грек мифологияда айыл-журт төзөөринин
 кудаы*

ЭЭЗИ ЖОК АТ

Өзөкти төмөн чылбырын сүүртеген,
Ээр-токымы жайылган ээзи жок ат,
Кулактар кызынган, кайдар ууланган,
Коркышту солунды кемге апарат?
Пазырык ойинин баатыры кобыда
Бажын салды ба чечектү жалаңда?
Каганат төзөгөн, калдыгын көдүргөн
Кезер ычкынды ба адынын тискинин?
Айса болзо, калганчы каандыктын,
Келеткен ат кызалан ойинен?
Жоксырап калган жонды тоногон
Кыргын эткен бе кара кылыгын?
Кызыл ла акка бөлинген тартышта
Аттын ээзи арттып калды ба?
Айдуга барган эрлерден талдама
Жоныс жукарган темдеги болды ба?
Ада-Төрөл жуунаң жанбаган
Адалар ады једип келди бе?
Ээзи жок кистеп бараткан ат
Эзирик бистердин элегис эмеш пе?
Эрјине ат – эрдин канады,
Элен чактардан билим салынган.
Ээрлү ат ээ жок жанганы
Энелер жүрегин чочыдып келетен.
Өзөкти төмөн чылбырын сүүртеген,

Ээр-токымы жайылган ээзи жок ат...
Та түүкиден келген, та чын бараткан,
Та эмдиги јеристин чындык ээлерин
Бедиреп аткарган илби-јелбизин...

2016 j.

*Орус тилле
иҗмделген
ўлгерлер*

ОЧЫ-БАЛА

Древние горы Алтая,
Сурова природа твоя.
Но не для нас, кто здесь родился,
Не для нас, кто влюблен в тебя.
С молоком любовь впиталась,
С каждым днем крепчала, росла.
Мудрость жизни здесь познавалась,
И любовь умножала она.
Это дым очага в аиле,
Песня кайчи у костра,
Кедры на горном склоне,
Горной речки прозрачной вода.
История горного края –
Это люди вокруг тебя:
Скифы, гунны, тюрков племя,
И сказка про богатыря.
Про ту, что надев доспехи,
Защитила родимый край.
Очы-Бала ту девушку звали,
Кто врагам давала бой.
Легка, как горная кошка,
Красотой затмевала луну.
Благие дела творила,
Заслужила славу, хвалу.

Мы, дети своего поколения,
На нее равняться должны!
Мы – семя родного Алтая,
Малой родины нашей сыны!

2014 ж.

ДЕТИ ВОЙНЫ

Детство трудное досталось
Детям тех военных лет.
Юность горечью покрылась
От пожарищ, от утрат.
Вместо шалостей и смеха
Гул станков весь день с утра,
Братьев и отцов работа
На плечи хрупкие легла.
Вместо танцев до упада
И косьба, и молотьба,
Без свиданий вечера.
Забрала ребят война.
Для победы, все для фронта.
Тяжек труд крестьянина.
Хоть в лохмотьях, ноги босы,
Помогала детвора.
Ели пищу, что из жмыха,
Выданную на трудодень.
Ползали, собирая зерна,
Сусликов тревожа сон.
Жизнь одна людям дана,
Детство, юность в ней лишь раз,
Что ж ты, подлая война,
Их лишила светлых грез?
Разве плакала бы мама,

Если б дома был отец?
 Разве выли бы ветра,
 Зная, что дровам конец?
 И при виде почтальона
 Не сжималась грудь в тоске,
 Что кому-то похоронка,
 Будет плач и вой в селе.
 Не вернется чей-то папа,
 И лишились навсегда:
 Той мужской, отцовской ласки
 Не познает малышня.
 Будьте прокляты, враги,
 Столько горя кто принес.
 Вы испили море крови
 И слезы невинных глаз.
 Нет, не будет вам прощенья,
 Не забудет род людской
 Смерть и голод, разрушенья,
 Принесённые войной.
 Скоро век уж той войне,
 «Время лечит» говорят.
 Все прощается на свете,
 Время ссоры перетрет.
 Но тот шрам глубокий –
 Не исчезнет, не уйдет.
 Память о войне той страшной
 Мир покой наш стережет.

К СКУЛЬПТУРАМ ПРИ ВЪЕЗДЕ В СЕЛО КУЛАДА

*Вырезаны Станиславом Урчилаевым.
 Фигура мужчины поставлена в год
 70-летия Победы намного позже
 женской.*

Семьдесят лет ждет мать солдата,
 Семьдесят лет как заглохла война.
 Пыль ли поднимет далеко машина
 Голову вскинет, ждет сына она.
 Про сына давно ей все рассказали,
 С глубокой разведки не вернулась та группа.
 К списку пропавших, его приписали.
 «Не правда, не верю!» она прошептала.
 А может и правда взорвалась граната,
 От дикой боли память отшибла.
 Бывает ведь чудо, остался живой,
 Вернется память, поедет домой.
 Отец сердился, нарочно ругался,
 Просил ее в аил свой вернуться,
 Но в день Победы к ней он поднялся,
 Решили вместе сына дожидаться.
 И заодно всех гостей привечать,
 Вдруг с кем-то про сына весточку шлют.
 А тех, кто домой возвратится решит,
 На горке дед с бабкой будут встречать.

ДАЛЬ СЛОВЕСНАЯ

Далекый Даль,
 Ваш словарь
 Вознес он ввысь
 Народную речь.
 Началом глагола
 Был для гимназиста.
 Аврора писателя,
 Он манит историка.
 Словарь для студента –
 Кладезь словесная.
 Ангел полета,
 Он для пиита.
 Каждое слово
 Там истолковано,
 Повсюду собрано
 Великое множество.
 Даль далекую,
 Русь широкую,
 От аза до ижицы
 Вобрали страницы.
 Ныне чуть в сторону
 Отодвинут Даль.
 А ведь помощь толковую
 Дает словарь.

Январь 2016 г.

* * *

Живым умереть – это страшно,
 Безразличие, пустота.
 Вроде любил кого-то,
 Но где, зачем и когда?
 Работал, стремился к чему-то,
 Смеялся, страдал и любил,
 Гордился чем-то иль кем-то,
 Песни слушал и пел.
 Незатейлива эта жизнь,
 Страх не в потере ее,
 Живым быть трупом, вот казнь,
 Что не пожелаешь врагу, ни себе.
 Никто не виновен в этом,
 Не враг убивал тебя,
 Просто в жизни обыденной
 Не преодолел себя.
 Страстями земными обузданный,
 Вниз падаешь, на самое дно.
 Грехами своими придавленный,
 Скулишь и теряешь лицо.
 Одно лишь мгновение ошибки –
 Возмездие не заставит ждать,
 Осмеян друзьями, врагами,
 Ты, как тот просохший трут.
 Ошибка твоя не рисунок,

Резинкой ее не стереть,
Однажды свершенный проступок,
Никак уже не оправдать.
На колени встаю перед всеми,
Прощения смиренно прошу,
А что не простится людьми, –
В той жизни предстану суду.

2014 г.

* * *
(песня)

Жизнь почему-то такая:
Все время стремимся вперед,
Как будто совсем другая
Судьба за поворотом ждет.
Спешим пройти поскорее
Этот отрезок пути.
В будущем кажется счастье,
Серыми – эти дни.
Секунды, за ними минуты,
Времени тают часы.
В спешке проходят дни.
Не старость ли ждет впереди?
Солнце на небе светит,
Реки текут, поют,
Горы прохладой веют,
Вдаль к себе зовут.
Зачем же эта спешка,
Без оглядки – бег в никуда?
Счастье – это когда
Звонко звенит душа...
Радость – в восходе солнца,
Наслаждение – в журчанье ручья.
Неудержимая, чтобы слеза
Там в горах от восторга пришла...

ИЗ ДЕТСТВА

На оконном стекле узоры...
Мороз рисовал картины.
До чего же они красивы
Необычные эти мотивы.
Раскинули листья пальмы,
Южных широт кипарисы,
Тростники и баобабы,
Буйство зарослей южной природы.
Откуда такие сюжеты?
Ведь не пустят тебя на Канары,
Не знают мороза Мальдивы,
Эти дальние южные страны.
Замерзнут слоны, обезьяны,
А с ними кокосы, бананы,
Крепко тобою обняты,
Не готовые к встрече мулаты.
Это другие, наверное, ветры
Нашептали, трамбуя сугробы,
Как они застревали за косы,
В джунглях, где живут папуасы.
Не зря ведь шумели кедры,
Удивляли их ветра рассказы
Про пляжи, моря, океаны,
Бегемоты и крокодилы.

А мороз, не носивший шорты,
Вносил свои коррективы:
В холоде южные пальмы,
В инее эти узоры.

20. 02. 2015 г.

* * *

Была или не была?
Проснулся – нет тебя!
Наверное, ушла...
Понять уже нельзя.
На улице листва,
И пестрота одежд.
А в сердце пустота
Несбывшихся надежд.
Рука – за телефон...
Летят, летят гудки...
Не скоро выдаст он
Короткое «Прости»...

* * *

Как много льется грязи
На бедную нашу страну.
Бурлят, воняют помой,
Закрывая солнце, луну.
Война порождает смуту,
Просыпается нечисть из тьмы.
Золотит на войне кто-то руку,
Говоря, что не хочет войны.
Человек – порождение ада,
Наделенный разумом скот.
Сколько терпит наша планета
Из-за нас и войн, и бед.
Мы расчертили границы,
Поделив на твою и мою,
Придумали сами визы,
Ограничив свободу свою.
Не будь на земле этой грешной
Разумных, умных людей,
Вздыхнул бы свободно забытый,
Забитый мир остальной.
Ведь не будут слоны, обезьяны
Друг в друга из пушек стрелять,
Не будут те же мустанги
Свой род великим считать.
Но вернемся к начальным строкам,
Разгребем эту грязь и вонь.

Авторам злобу оставим,
 Найдем начальную грань.
 Судить, конечно, сложно,
 Сибирь от войны далеко.
 Кто такой Порошенко,
 Знает только мама его.
 Народ хотел другого,
 Майдан начало всего.
 Добиться желали иного,
 Коррупции снять ярмо.
 Бульбу хотели, Шевченко,
 Тарасов отчизны своей.
 Кто любил бы Украину, как око,
 За народ бы стоял горой.
 Перехвачено желаний русло,
 Не те у руля сыны.
 Не туда повернуто дышло,
 Туманна судьба страны.
 Встали у власти сатрапы,
 Разыграна карта судьбы.
 На Америку – ориентиры,
 В итоге пламя войны.
 У заокеанских свои интересы,
 Сколько бед они принесли,
 Много стран из-за них разрушены,
 Атакваны, но не расцвели.
 А что, Россия, страна агрессор,

С чабанской моей высоты,
 Честным кажется приговор
 С человеческой стороны.
 Что-то дарить соседу,
 А потом опять забирать,
 Не красит, не к лицу
 Вроде такое творить.
 Но если зверя дикого
 Обложить со всех сторон,
 Ему остается, однако,
 Иль скулить, иль идти в огонь.
 А если это стая,
 Вожак, на то вожак.
 Принимать он должен решения,
 Чтоб потом не попасть впросак.
 Нет, не туда покатила тачанка,
 Не те держат вожжи коня.
 Не хочу я, чтобы с Крыма
 Ракеты смотрели в меня,
 Чтобы там на волнах причала
 Дрейфовали НАТО суда,
 Чтобы кто-то в мире всегда
 Диктовал свои права.
 А эти суды, пересуды –
 Последствия страшной войны.
 Интернет, телевизор, газеты,
 Шум и крик даже до хрипоты

Уносят, уводят в сторонку,
Самый остро стоящий вопрос:
Кто не туда повернул телегу,
С кого за беды спрос.

06. 03. 2015 г.

НЕ ДЕТСКАЯ СКАЗКА

Ходил на рыбалку,
Поймал там рыбку,
Да не простую,
А золотую.
Сказки той
Известный сюжет.
– Хочу быть свободной
Она говорит. –
Белугу метровую
Хочешь, возьми
За свободу мою
Иль желанье скажи!
Не три, почему их,
Желаний моих?
Во всех ведь сказаниях
Счет бывает до трех.
Такого волнения
Уже не испытать.
Желаний из роя,
Что же мне выбирать?
Жизнь пред очами,
Словно кино,
Глазами сиротскими
Детство мое.
Жить может заново

Мне захотеть,
С братьями счастливо
При родителях быть.
Но жизнь эту
Нелегко покидать,
Друзей когорту
Забывать, предавать.
Родных и семью
В грусть загонять.
Жизнь настоящую
На другую менять.
Этой жизни
Крест мне нести.
Данную карму
До конца донести.
Как много пороков
Спрятано в нас,
Столько соблазнов
Выплывают сейчас.
Терем хочу,
Чтобы был, как дворец,
Жемчугами наполненный,
Янтарный ларец.
Деньга бы текла,
Как морская волна,
Царевна Аленушка
Рядом была.

Как манна небесная,
Богатство бы падало,
Скатерть самобранная
Лакомства полная.
Ковер-самолет
Уносил бы в полет,
Чтобы райские кущи,
С высоты лицезреть.
Успех, уважение
У народа снискать,
Славу всемирную
Может мне пожелать.
Но драконы давно
Ушли в небытие,
И сломать не дано
Мне об панцирь копьё.
Пусть слава дается
Достойным людям:
Великим ученым,
Чуда творцам.
Кто за партой скрипел
Гусиным пером,
Из Архангельска шел
За знаньем пешком.
Роскошь, богатство,
Терем-дворец –
Всего достичь можно,

Ведь ты жизни творец.
И роскошь важна ли,
Чтоб желание отдать?
Историю раскрывши,
Найдем ли ответ?
Наши предки-тюрки,
Стран дальних достигши,
Богатство имели,
Роскошь познали.
Но дух потеряли
В век суровый свой.
Запах забыли
Полыни степной.
На золото глядевши,
Каганат развалили.
Себя потерявши,
Мелкими стали.
Потомки единной
Семьею не стали,
Своей родословной
Нить позабыли.
Много умных речений
Ум людей выводил,
Но о богатстве решительный
Никогда спор не вел.
Нет изречений
Философов древних,

Их восхитивший,
Роскошь хвелящих.
И в шалаше кому-то
Рай неземной,
И в богатстве кто-то
Изнывает тоской.
Тут выстрел раздался,
В чаще лесной.
В горах отозвался
Гул громовой.
Второй, потом третий,
Пятый, шестой,
Пошел канонадой
Выстрелов бой.
То ли охотники
Вышли на дичь,
Или меткости
Решил кто достичь.
Не враг идет ли
Страшной войной?
Всплыло в памяти,
Что связано с ней.
Плач матерей,
Сиротство детей,
Дом обгоревший,
Остов печной.
Полосатые люди

За колючей оградой,
 Кожа да кости,
 Взгляд неземной.
 Плачущий в люльке,
 Младенец грудной.
 Меч занесенный,
 Над седой головой.
 Человек в человека,
 Вонзающий нож,
 В гримасе лица
 Злобный кураж.
 Стерта с лица
 Земли Хиросима,
 Одна лишь бомба –
 И нет Нагасаки.
 Ракет сколько этих,
 Смертью напичканных,
 Ядерно-атомных,
 Друг в друга нацеленных.
 И если нажметса,
 Та самая кнопка,
 Что же останется?
 Конец человечества?
 Мира хочу
 На планете земной.
 И проснулся в поту
 В тишине ночной.

Март, 2017 г.

* * *
(песня)

Все дальше и дальше в далекую вечность
 Уходят прожитые годы.
 Все дальше и дальше туда, в невозвратность,
 – И детство, и юность, и светлые грезы.

«Жизнь прожить – не поле перейти», –
 Правда твоя поговорка.
 Без смерти нет самой смерти, –
 Истина в устах народа.

Все больше и больше вязнем в болоте,
 Работа, заботы на грешной земле.
 Все больше и больше меркнет желанье
 И творить, и верить в чудеса.

«Жизнь прожить – не поле перейти», –
 Правда твоя поговорка.
 «Без труда не вынешь и рыбку из пруда», –
 Истина в устах народа.

А если бы, если разорвал бы вдруг
 Строй из пяти этих слов?
 А если бы, если жизни круг
 Прожил, все дела за пояс заткнув?

ЧАЯНИЯ КРЕСТЬЯНСКИЕ

Жизнь прожить, как поле перейти,
Изменилась бы тогда поговорка.
Но без натуги, как же это поле перейти? –
Истина в устах народа.

И скучно, и грустно было бы потом
На жизнь пустую оглянуться.
И больно, и стыдно будет потомкам
Именем твоим называться.

«Жизнь прожить – не поле перейти», –
Правда твоя поговорка.
Достоинo будем крест свой нести, –
Истина в мудрости народа.

На стоянке зима, горы белые кругом,
Ветер нудно свищет за холодным стеклом,
Снега выпало так много, мир засыпан им,
Нынче он не радуется обилием своим.
Заготовить впрок корма не дала природа,
Не поднялись травы, засуха была.
Каждый божий день теперь сыплют небеса,
Кашу манную свою, надоела нам она.
Ну зачем крестьянину столько серебра?
Не закупишь на него и мешок овса.
Не сходить коровам на свои луга,
Под глубоким снегом спряталась трава.
На экране в Австрии жаркий биатлон,
По полоске жалкой катит лыжами спортсмен.
Снега у вас мало, явная нехватка,
Эх! У нас забрали бы этого добра!
Видно не дожидаться вас, скоро ли весна?
Как нужны нам пастбища, открытые луга.
Все равно отступишь ты, долгая зима,
А пока у нас с тобой трудная борьба.
Что-то засиделся я за тетрадным листком,
Долго свою песню пел ветер за окном...
Где моя лопата с широким совком?
На улице зима, баловаться ли письмом?

2015 г.

* * *
(журамал)

Куучындар

Өлөң-чөп эдилген, мал-аш тайганан түшкөн. Жайыла ээнзирей берген кышкы турлулар тал-табышла толуп, ару кейде ыштын жыды жайылып, малчылар кажаган-чеденин чыныктап, жүрүм кобылар сайын көнү кыймырай берген ой. Ары изү эмес, бери соок эмес, орто күстин каандары.

Жайыла шартылдап, жалаңдарды табышла толтырган аспандар жоголып, курт-конгыс амырап, кобы-жиктер тымый берген, жер-телекей соок кышка белетенип, тыныш алынып тургандый. Көлүктөр күүлеген, канкылдаган-шаңкылдаган, шакпыраган жүрүмнөң ырада барып, кандый бир тымык жикте отурзан, кандый жакшы! Тып-тымкык, чымыл да учканы угулбас, кей арузына шынкырап тургандый. Көксинге тынган сооксымак кей эди-канынга шингип, ичи-буурынды арутап, сын-белиңди сергидип турар. Кандый жакшы ла амыр! Кайра чалкойто жадып ийеле, жылу күннин чогына маказырап, тымыкты угуп жатсан, үстинде түби жок көк тенгери. Ак быжыраш булуттар кыймык та жок, торт ло журап салган немедий. Өңинин агы, сабаттагы сааган көбүктү сүттий. Амырап жадып алала, кырга чык. Жангы ла меесте жадып, мелиреп турганыннан не де артпас. Кандый кеен ле ару! Күски жеристеги

өңдөрди айдып та болбозың, же кандый өң жок деп. Айландыра, туку төмөн болчоктордон башталала, кобы-жиктери оролыжып, булгалыжып, көдүрилип барган кырлар учында таскылдарла божоп, тенгериге једет. Ынаарлу ыраакта ак мөңкүлү тайгалар. Кырлар ортодо – элбек јаландар, күн чогына суркурап аккан суу. Элкем-телкем. Улу Алтайым.

САН БАШКА ООРУ

Бу Сандаштын уулы, Бектир, сан ла башка оорулу кижии. Айла, аймактын эмчилигине түжүп, шинжү өдүп көрүнген кижии, та јок. Онын ол сан башка ооружи анчада ла амзанып ийгенде кыймырайтан ошкош. Бектирдин айдыжыла болзо, ажанар күүни келзе, баш-көс айланган, ончо неме ундылган, капшай ла нени де јиир керек. Ол өйдө та не болуп јаткан болзын, јер јарылып па, јуу болуп па – не де керек јок. Уйи де, канча јылга јаб јаткан да, үренип калган ошкош. Ууртайла, уйуктап јада берген болзо, озодон ло орыннын јанында – стол, ондо курсак беленде турат. Онон өскө, түнде туруп келеле, аяк-казан антарып, бедиренген тал-табыш болор. Онын бу ооружына каткыратан ба, айса ыйлайтан ба?

Бектир бойы омок-сеген, кедери турлузын-

да мал-ашла урушкан, јаар-јаак куучындашкан, кара- күрен ле салып жүрген кижии. Айла, эмдиги темир- терс кыймырт өйдө, өлөң ижи өйдө бастыра бала- барканы јууп ийген турар. Кандый трактор, кандый косилка – ончозы јергелей туруп ийген једеген јалангы јулдай чабып, јууп турар. Бала-барка јаб иштеп, јаб терлеп жүрзе, нак ла бирлик болор. Бат, Бектирдин «политиказынан» алганын ол.

Је кижинин ооружына канай каткыратан. Ойто, каткырбайын дезен, оноң улам каткымчылу да керектер болуп турган да. Бу былтыр бөрүлер мал-ашка табарып, малчыларды тын шакпыраткан. Чынынча, олар јылдын ла ондый, је ол јыл тен өйинен өдө берген ошкош. Бектирдин де турлузын кыйыбадылар. Эр улус јуулып, эмеш мокодор дешкен. Эрген тура кой-уй азыралган, кышкы күн көдүрилип, соок сыныга берген өйдө андаш башталган. Кар јокко јуук, ис кезип айланарга, јаан јер өдөр керек. Јортыш јогынан, койлор туткан кобынын бажында јаан арканан ла агырту башталган. Эки јерди агыртканча, тал-түш өдө берген. Бөрүлер чыкпады.

Кой туткан кобынан јалангы кечип, бийик тууны толгоп ийер дештилер. Бөрүлер сындай келетен јерлерде аткырлар отурып, агыртунын уулдары кыйгы-кышкыны салып, јаан иш баштала

ла берген. Бектир, байа мончо агырткан кижини, арканан кууй түшкөн кырлактын артында, бийик чыкпай ла отурып алган. Кыр кадалгак, кайаташ, жыраа – агырту чөйиле берген. Же не ле неме божоор жанду.

Агырткандардын ла адучылардын ортозы жууктажа берген. Сыннын ары жанында, меес келтейинде, мылтык атканы угулып калды ошкош. Бөрүлөр та сескен, та ол мылтык атканынан улам, олор арканы төмөн келип, байагы Бектир отурган артылгактан ашканын уулдар көрүп ийбей, айла, үч болгонын да чотоп ийген. Же артылгактан мылтык та атпаган, ай-уй табыш та жок.

Бектирдин оорuzu тудуп, баш-көс карануйлап, жикти төмөн жүгүрүп, ажанарга сала берген кижини болуптыр. Анчылардын ачынары жолду. Тегин жерге тонгон бо, агыртышта тер төккөн бө? Бого каткыраарын ба, ыйлаарын ба? Меес келтейинде отурган Сандыш бирүзин жыкпаган болзо, Бектирди жигилеп койор эди. Айла, бөрүлөр кемнин койын туткан, Сандыштын ба, айса Бектирдин бе? Сан ла башка керектер. Эмезе бу мындый учуралды алаак.

Журттаган эки беристе кире ыраагында картап отургызылган. Бектир оны жакалап турган. Бир жирме ле кире уяны согоры арткан. Оорuzu тудуп, ол ло кирези уяны жетирип ийбей, жапказын ча-

чып, түжип ийген кижини көргөнөөр бө? Ажанала, эки беристени ойто базар керек. Онон до өскө каткымчылу керектер болуп турбай.

Бу жууктарда Бектирге туштагам. Су-кадыкты угужып, солун-собырды куучындашкан. Ачу аш амзабай турган, ары-бери согулган, арка-жикти кериген салып ла турум деген. Аркыны таштагалы ол сан башка оору бойы ла шыгыраай берген деди. Бат, ондый керектер.

Жанар ай, 2013 ж.

ТАНКЫЛАГАН АЙУ

Жилик согуп жизе кайдар. Одоштой турлуда Бектир, Жыман, Мыкайла баштаган уулдар та одын эдип турган, та кандый?

«Олорды айдып, агыртса кайдар» деп эренгистелип турала, Сандыш куурга отурап шүүлтеге келди. Кынду бычагын кайыш курына тагынып, көндөй мылтыгын жүктенип, базып ийди.

Турлунаган тын ыраак жок арканын эдегинде туска жетти. Тус узак жагыртылбаган, бир тоолу эски истер, элик те көп келбей турган эмитир. «Акыр, кырланды өрө чыгып, ары меес жанында куурды көрөр» деген санаага келди.

Күн тал-түшти жагы ла кыйып турган, ой

эмди де бар. Ыраак эмес агашта тийинг шылырада мантап, табыштанып турала, Сандыштын басканын угуп, ынг-шынг болуп калды. Жиктин ичиндеги мөштөрдө – таралдардын табыжы. Анкуштын истеген жолдорула, ис жоголордо, жымжак жегесле мендебестен кырлакка чыгып барды. Кујурга једерге, меестей бир эмеш түжүп барар керек. «Кырлактан ашпай, ары јанын карузындап көрөр, не-неме базып жүрген болбозын».

Сан төмөн түшкен кобы-јиктер, кайа-таштар, јыраа, анда-мында јыгылган агаштар, онон ары сассымак элбек јалан. Ол јаланда не де карарып, кыймыктанып туру ошкош. Турнабайын кодро тартып, чокымдадып толгоп көрөр болзо, көк јарамас!.. Је ле деген айу! Та секле уружып турган, та нени де туткан, иштенип ле јат. «Ол турлуда уулдарды айдар керек, айла олордо карабин мылтык болор керек».

Јеңил болзын деп пе, мылтыгын, турнабайын отурган јерине таштап, өзөкти төмөн жүгүрди. Јырааны јыраа дебей, агашты агаш дебей, быјырт-бајырт. Эки-үч јерге суксурыла јыгылып, колынан кан да агат ошкош, јыраага јүс те сыбырылган. Тынастаган, терлеген, уулдарга једе конды.

– Ондо... ондо айу!

Уулдар бүтпей турды.

– А сен јыга адып салган болбойын,

мылтыктын табыжы угулды ошкош не? – Мыкайла күлүмзиренет.

– Јок, уулдар, ондо, јаланда, је ле деген мајалай! Менин бүдүжимди де көрзөгөр, төгүндебей јадым.

Уулдар бүдүп, аттарын ээртей согуп, карабин ле көндөй мылтыктарын ала соктылар. Сандыш кайра жүгүрип, турлуда адын база ээртеди. Аттарын камчылаган, байа Сандыш отурган јерге јетпей жүрүп, аттарды буулап салгылады. Онон табыштанбай, кырлакка чыгып келдилер. Олор бу јерди јакшы билер, чын ла, јаланда та не де карарып јат. Айуга андаган эмес, түрген-түкей шүүжип ийдилер. Сандыш ла Мыкайла ол јиктин кырлангы ажыра өнгөлөп, канча ла кире јууктап, карабин ле мајалайды аткылаар. Бектир, Јыман ла Одой Сандыштын мылтыгын алганча, айу мантагадый өзөктин бажын корый алар. Јер-башка барбай, чуксымак ла тудунар дешти. Капшайлаар керек.

Ўч уул кырлактај барып, отураар јерине капшай једе берер. Сандыш ла Мыкайла өнгөлөп, јикти төмөн түжүп ийдилер. Кырлак божогон, онон ары јууктаар арга јок, ачык јер. Сандыш аткыр дејип, карабинди ого бүдүмјилеген. Ол мылтыкты эптештире салып, карарып турган неме ыраак та болзо, өзөгине шыкап, тарый-тарый адарга белетенип ийди. Мыкайла Сандыштын турнабайыла шыгалап, айуны көргөн айас адыштын

турултазын айдарга, көрө берди. Сандыш маажыны базардын кажы жанда, Мыкайланын кайкаган үни угулды.

– Акыр, акыр, уулдар, бу кандый таңкылап турган айу?

Сандыш алаң кайкап, Мыкайла дөөн көрөт.

– Жок, жок! Мајалайаар чып ла чын таңкылап жат! – деп, Мыкайла турнабайдан айрылбай айдат.

Оноң алаатый берген Сандышты көрүп, ичин тудунган, талганча ла каткырып жатты.

Көрөр болзо, Сандыш уулдарга барганча, Акчабай өбөгөн айуны адала, үстине отурала амырап, таңкылап турган эмтир.

– Арай ла болзо Акчабайды... – Сандыштын эди-каны тырлажып турды.

Жаңар ай, 2013 ж.

Көчүрмелер

А.С. РУШКЫН

* * *

Мен колло тутпаган кереес бойыма тургускам.
Албаты келижи ого үзүлбес.
Эңчейбес бажы – бийикте тудумым.
Александрий кереези ого једишпес.
Јок, ончо мен өлбөзим – тыным күүнземел

кожондо,

Чиришке бастырбай, кубалым јендеер.
Айлу јеристе бир де поэт тирү болгондо,
Магым менин бу јерде угулар.
Арасей ичинде табыжым јайылар.
Адымды ончо калыктар айдыжар:
Финдер, седег славяндар баркызы,
Јерлик тунгус ла чөлдин калмыгы.
Узакка мени албаты јарадар.
Јалакай күүн-тапты кожонгым ойгоскон.
Кату чагымда јайымды мактаар,
Јабыска түшкенге килейтен сөстөрим
бактырар.

Чагыштаң коркыбай, мак некебей,
Кудайдын сөзине, кожонгым, уккур бол.
Тенектин сөзиле сен беришпей,
Макташты, јабарды ајару јок ал.

30. 05. 2015 ј.

КЫШКЫ ТАҢ

Соок ло күн – кайкамыкту күн,
А сен үргүде, керсү најым,
Турзаң, јаражай, ойгонзон:
Уйкуга јумулган көстөрин ачсан,
Түндүк таңдакка удура ајарзан,
Таң Чолмон жылдыстый, көрүнзен!

Эңирде, билерин, јоткон калјуурган,
Боро тенгериле кара кайнаган.
Ак тамчыдый, ай аяста
Карануй булуттар өткүре саргарган.
Сен отурган база кунукта,
А эмди... көзнөктөн каразан:

Көк тенгери алдында,
Кебис јайгандый, кайкалда
Јалтыраган кар јадат.
Шил аралла карарат,
Чиби кыруда јажарат,
Тошту суучак мызылдайт.

Тура ичи көк јаркынла
Күйүште. Сүүнчилү тырсылдаган
Печкеде от – јалбышта,
Отурала орында сананарга јакшызын.

Билерин бе, буурыл атты не жекпес,
Чанакка не отурбас?

Таннын карыла шунудаак,
Кару најым, жыгылаак,
Токтобос атла желдиреек.
Койу агаштар аыктап,
Элбек јалангла жыгылап,
Менин сүүген јаратка...

Күүк ай, 2014 ж.

* * *

Мен слерди сүүгем: сүүжим, айса болзо,
Күүнимде өчпөгөн јоголто;
Је ол слерге чаптык эмди этпезин;
Неле де эрикчел слерге мен экелбейин.
Мен слерди сүүгем айдынбай, ижемји јок
Кемзинишле, күнүркешле өртөлгөн;
Мен слерди сүүгем анай эрке, күүним ачык,
Кудайга баш, онойдо кем-кем слерди сүүзин.

Чаган ай, 2017 ж.

ТҮРМЕДЕ КИЖИ

Мен – жиит мүркүт жайымын айрыткан,
Чыкту, темир көзнөктү түрмеде.
Менин кунукчыл нөкөрүм талбынган,
Көзнөктин алдында канду ижинде.

Чокыйт курсагын, көзнөгиме көрөт,
Бир шүүлтеге келгендей билдирет,
Көстөри кычырат, кыйгынан угулат:
«Уча берелик! – деп айдарга ол турат. –

Жайым бис куштар не; өй жеткен барарга!
Булуттар кийинде агарган тууларга,
Талайда көк толку ойногон талага,
Салкын ла мен жүргөн жайымга!»

Күйүк ай, 2014 ж.

АЛТЫН ПӨТҮК КЕРЕГИНДЕ ЧӨРЧӨК

Та кайда, тогус булунду алтайда,
Он айрылу каандыкта,
Жаткан, жүргөн каан Дадон.
Жиит ойинде кату болгон.
Айылдаштарын ой-ойинде
Ачындырып, жуулап жүргөн.
Же карыыр жажы жеделе,
Жуулажарга күчи чыккан,
Амыр жадар күүни келген.
Айлы-журтын коскоро,
Айылдаштары эмди болзо,
Карган кааннан өч некеген.
Жерин амыр жаттырарга,
Кыйу, кырын каруулдарга,
Каан болзо, канайдатан,
Камык черү тудар болгон.
Башчылары уйуктабаган,
Же арга-күчи жетпей турган:
Түштүк жанынан жуу сакыза,
Күнчыгыштан өштү келер.
Бир келтейин кетеп жатса,
Талайдан да чыккылаар.
Ыйга жеткен каан Дадон.
Уйкунаң ол астыккан.
Амыры жок кандый жүрүм!

Болуш сурап, карган кааным
Айлатчыга кижигийген.
«Тенгери билер судурчым,
Энчөйөдөм, болуш» деген.

Айлатчы каанга келген тура,
Жайа тудуп, таарын ачкан.
Алтын пөтүк чыгарган.
«Бу ла кужым – каанга айткан, –
Сүүри темирге отурзын.
Берип жаткан алтын пөтүк –
Слерге кару каруулчык.
Айландыра амыр болзо,
Кыймыктанбай отурар.
Кичинек ле чак ойгонзо,
Жуунунг табыш тондолзо,
Тонокчылар келетсе,
Өскө жаман тимирзе,
Куш чүрчө ле ойгонор,
Кызыл жалын көдүрөр,
Силкине, кыйгырар,
Чакту жерге айланар».
Айлатчыны каан алкайт.
Кырдый алтын бергедий,
Кайкап, сүүнип айдынат:
«Бойыма ла күүнзегендий,
Күүнунг ончо бүүдөр» дейт.

Пөтүк бийикте отурат.
Каандык жерин каруулдайт.
Кайдан жаман угулза,
Уйкунан ол ойгонот.
Кыймыктанган, силкинген,
Чакту жерге айланган,
Кыйгырат: «Кири-ку-ку!
Өштү көрүнөт ол туку!»
Айылдаштар тымыган,
Жуулажар күүни токтогон.
Олор кайдан ла келгежин,
Жедип барат каан Дадон!

Бир, эки жыл амыр болгон.
Пөтүк кыймык жок отурган.
Же бир катап бистинг Дадон,
Жаан табыштан ойгонгон.
«Албатынын адазы,
Калдыгыстын корузы, –
Айдат жуучыл башчызы. –
Кааным, көзөөр ачсагар,
Чак келгенин көрзөгөр!»
«Не болгон, бий – турчылар? –
Сурайт Дадон, эстеген. –
А? Кем анда? Кандый чакты
көрдигер?»
Башчы эмди айдынат:

«Пөтүк ойто ло кыйгырат,
 Жон коркыш, табыш эдет».
 Каан – көзнөккө. Бийикте,
 Көрзө, пөтүк јеринде,
 Күнчыгышка ууланган,
 Амыры јок – темирде.
 Арга јок удадарга: «Капшайла!
 Эй, түргенде! Мингер, улус, аттарга!»
 Күнчыгышка черү ийет.
 Жаан уулын башчы эдет.
 Пөтүк тымыган отурат.
 Табыш токтоп, тыш келет.

Сегис күн өдө берет.
 Черүзинен эзен келбейт.
 Јуу та болот, та болбойт.
 Дадон каан алаң кайкайт.
 Пөтүк ойто кыйгырат.
 Өскө черү каан јепсейт.
 Кичинек уулын алдырат,
 Болушка оны ол ийет.
 Пөтүк ойто ло тымыды.
 Эзен келбези удады.
 Ойто сегис күн өтти.
 Улус коркыш отурды.
 Пөтүк база ла кыйгырат.
 Каан үчинчи черү јууйт.

Күнчыгыш јаар апарат.
 Не болорын ол билбейт.

Түни-түжи черү барат,
 Күчи улустын чыгыш турат.
 Согуш болгон, черү турган,
 Сөөк тө јуулган јер јатпайт.
 Алаң кайкайт каан Дадон.
 «Бу не атазы?» деп сананган.
 Сегизинчи күн өткөн,
 Кырларга черү јууктаган.
 Бийик кырлар ортодо
 Торко бөстөн байкан турат.
 Тымык болды, тапчы коолдо.
 Бөс байканды курчаган
 Черү јадат кырдырган.
 Каан турага бачымдайт.
 Куйка-бажы јимирейт.
 Көс алдында эки уулы
 Темир куйак, бөрүк јок,
 Бой-бойлорын кадашкан,
 Экү јадат өлүшкен.
 Аттары јалаң ортодо,
 Кан јайылган өлөңдө,
 Тепселип калган коолдо...
 Каан ый-сыгытта:
 «Балдарым, ох, балдарым!

Ачу меге! Шонкорлорым,
 Шүүнге түшкен уулдарым,
 Келген эмтир өлүмим!»
 Улузы ончо сыгытта,
 Каанды ээчий онтуда.
 Кырлар жүзи, коолдор ичи
 Жайканган. Кенетийин
 Торко байкан ачылган,
 Шамахан каан кыс чыккан.
 Тагдак чылап жаркындалган,
 Дадонды жобош уткыган.
 Түн үкүзи күн көргөндий,
 Кааннын оозы жабылган.
 Санаазын ол ычкынгандый,
 Эки уулы ундылган.
 Каан алдына кыс туруп,
 Күлүмзиренип бажырган.
 Колынан ала койып,
 Бөс байканга кийдирген.
 Ширдекке оны жетирип,
 Алама-шикир аш салган.
 Килин-торко орын жайып,
 Амырап жаттыргыскан.
 Чике жети конок өткөн,
 Кыска каан бактырткан.
 Илбизинге алдырткан,
 Байрамдаган каан Дадон.

Жети конок өткөжин,
 Черүзине үйдөткөн,
 Лиит кысты ээчиткен,
 Айлына ол ууланган.
 Алын жолло табыш барган,
 Чын төгүндү жайылган.
 Эжик ачып, журт алдында
 Албатызы уткыган.
 Абразын курчаган,
 Каан ла кысты ээчиген.
 Дадон элин уткып жат...
 Таныжы көскө илинет:
 Бөрүти болзо агарган,
 Бажы куудый буурайган,
 Айлатчы кижиге туруп жат.
 «Жакшылар ба, адабыс!»
 Эзендешкен каан сурайт:
 «Сөзөөр айткар, сурагар?
 Жууктагар, жакарыгар!»
 «Каан! – унчукты айлатчы, –
 Бүдүргер айтканаарды,
 Санангар эткенемди,
 Меге берген сөзөөрди,
 Бойоор айткан чертеерди.
 Онын учун слер эмди
 Сыйлайтан тураар каан кысты».
 Дадон коркышту кайкады,

«Канайдадын сен? – деди, –
Көрмөс кире берди бе?
Санаан башта жүүлди бе?
Аймай бердин эмеш пе?
Айдып койгон сөзүм бар.
Же ончо неменин кыры бар.
Шамахан кысты сурадын,
Каан болгоным ундыдын.
Амадашты өскөртсөн,
Жамы сура, жүөжө ал,
Жараш аттан тудуп ал,
Жарым каандыкка күүниң сал!»
«Өскө неме керек жок,
Айтканымнаң кыйыбаак» –
Айлатчы каруу жандырат,
Амадуузын айдынат.
Түкүрөт каан: «Өчөш сен!
Менең неме албазың,
Тегин жерге тартыштын,
Тирү тужыңда ары бар!
Карганакты апаргар!»
Каанның сөзи кату эмей,
Некейтенин куру, темей.
Каан тайагын талайды,
Айлатчыны жыга сокты,
Тыны онын үзүлди. Албатызы
Чончыды, а кыска бу жарады.

Каткырат ол: ха-ха-хи!
Кысты жаман сүүндирди.
Каан чочый да берген болзо,
Кыска эрке каткырды.
Төс журтына Дадон келди...
Кенетийин шыңгырт этти,
Пөтүк темирден калыды,
Абрага учуп келди,
Каан төбөзине отурды,
Силкинеле, чокыды,
Учуп чыкты. Бу ла өйдө
Каан абранан жыгылды,
Өлө берди бир онтойло.
Жүрүмде болбогон чылап,
Кенетийин кыс жоголды.
Чөрчөк – төгүн, же үредү,
Бир жанынан кезедү.

Ш.Ю. ЛЕРМОНТОВ

БОРОДИНО

Айтсаң, таай, тегин эмес
Москва жалбышка алдырган,
Французка не берилген?
Болгон эмей тартыжу,
Уксаң, ондый коркышту,
Ончо Арасей оның учун
Бородиноны ундыбаган.

– Эйе, болгон эмей улустар,
Эмди үйе кайдаң турар,
Тың болгон баатырлар!
Жаман үлү келишкен,
Жуунаң озор артаган.
Москваны бербес эдис,
Жандар оной жакарган.

Унчукпай, узак кайралаганыс,
Согуш сақып чончыганыс,
Кимиректенген каргандарыс:
«Кышкы жадынга барадыс па? Канайттыс?
Тидинбейт пе башчыларыс,
Орус сайгышка не илбес
Оштүлердин мундирин?»

Жаан жалаң табала,
Элбегин бис жарадала,
Шибееденип ийдибис.
Кестенкейде кулактарыс!
Агаш бажы – тандакта,
Уй-мылтыктар жарыырда,
Французтарын жаныста.

Уй-мылтыгым мен октогом,
Күндүү эдер деп санангам,
Сақы, карындаш, сен мусью!
Не жажырап, жуулажарга,
Бис барарыс кырышка,
Белен бажысты саларга,
Төрөлисти корыырга!

Эки күнге адышта,
Мылтык күзүртте не туза?
Ұчинчи күнди бис сақышта.
Кайда ла куучын угулган:
«Уй-мылтыктар не ундылган!»
Түш кыскарып, жуу жалаңын
Түннинг көлөткөзи бөктөгөн.

Лафетке жадып карамтыккам,
Тан атканча тындагам
Французтардын көкижин.

Бистин оду тым болгон,
 Балбарылган киверин кем де мында
 арчыган,
 Штык-бычагын курчыдып, база кем де
 арбанган,
 Азу сагалын тиштенген.

Таг жангы ла жарыырда,
 Ончо улус кыймыртта,
 Черү ээчий черү турган.
 Бистин полковник тыг болгон.
 Каанга – жалчы, биске – ада,
 Же, канайдар, ол өлтүрткен,
 Чыкту жерле көмүлген.

Көзи чагылып ол айткан:
 «Балдарым! Карындаштар не өлгөн,
 Москва кийнисте эмес пе?
 Өлүмге бис белен бе?»
 Акту сөзис бергенис,
 Чындык чертти тутканыс
 Бородинонын согужында бис.

Коркышту бу күн болгон! Ыш өткүрө
 Французтар, булуттардый,
 Ууланган шибеелерге.
 Чоокыр тагмалу уландар,

Ат куйрукту драгундар –
 Ончозы алдыста көрүнген,
 Ончозы биске табарган.

Ондый жууны слер көрбөзөөр.
 Маанылар элбиреп жайылган,
 Ышта оттор чачылган,
 Шынкыраган темирлер,
 Шыркыраган картечтер,
 Чабарга кол арыган,
 Октын учар жолдорын,
 Кырдый, сөөктөр бөктөгөн.

Өштү ол күн моконгон,
 Орус жууны аайлаган,
 Колдомдошко соктырган.
 Төштөрестий, жер силкинген,
 Улус, аттар чогулган,
 Мун уй-мылтыктар адыжы,
 Жаан күкүртгле чөйилген...

Карангуйлаган. Бастырабыс белен болгон
 Эрген такып жуулажарга,
 Жыгылганча турарга.
 Же барабандар табыштанган,
 Бусурмандар кайралаган,
 Бис шыркалар тоологоныс,

Нөкөрлөрүсти жоктогонус.
Эйе, болгон улус ол өйлөрдө,
Жалтанбас тың өбөкө,
Баатырлар слерге көрө.
Жаман үлү келишкен,
Көби жууда жыгылган,
Москваны бербес эдис,
Кудай оной башкарган.

САНАА

Кунукчыл көрөдим мен бистинг үйеге,
Келер жүрүми карачкы ла куру.
Уур, күч билимге алаатып жүреле,
Жүткимел жогынан карыйтан туру.
Кабайдан ла ала бисти байыдат
Орой санаалу адалар жастырыш.
Амаду жок жолдый, жүрүм чөкөдөт.
Оны кычырбаган тойдо байрамга түнгөйлөш.
Жакшыга, жаманга ажару жок, куру,
Керектин бажында ла тартышпай багадыс.
Кызаланг келгенде, коркыйдыс – уйатту,
Жаннын алдында кулдар эмейис.
Өйинен озо үрелген жиилек
Каштак амтанду, көстөр сүүндирбей,
Чечектер ортодо турат, өскүстий,
Чечектер жаражы – жиилектин өлүми.
Санаабыс кургаткан түжүм жок билимис.
Бүдүмжи жылытып, күүн-гапка башкарттыс.
Жуугыстан, нөкөрдөн күйүнип жажырдыс
Ару ижемжи ле ак-чек үнибис.
Жымыру алатан аякка ла жетсеес,
Жиит күчисти кемјип билбейдис.
Кажы ла сүүнчинен, тойорынаг коркып,
Эң жакшы жулукты соорып аладыс.
Үлгерлик күүнземел – жайааннын төзөлгө,

БУЛУТТАР

Амтанду сүүнчизиле чочытпайт сагыжыс.
 Карамду жажырган, айтпаган күүн-табыс –
 Төжисте көмгөн кереги жок көмзө.
 Көрүшпейдис бис, сүүжедис бис
 Ачынбай, күйбей – учурал ла болуп.
 Жажытту соокко алдырган жүредис,
 Качан изү канла толгон тамырыс.
 Кунукчыл биске жаандарыс ойыны,
 Олордын ак-чек ле ару сүүжи.
 Шоодышту күлүмжи көргөн көзисте,
 Мендейдис межикке – мак, ырыс жок үйе.
 Удабай ундылар, кара үүрдий,
 Ойгорлык иштерис жерде көрүнбей,
 Бийик санаалар чактарга таштабай,
 Жүрүмди өдөдис, ис арттырбай.
 Бистин кубалды, кату жаргычыдый,
 Кийнисте үйелер жескинип үлгерлеер.
 Жөөжөзин ичип, балдарын сананбай
 Жүрген ададый, үйебис айдылар!

Кандык ай, 2014 ж.

Тенгериде булуттар жорыкта чактарга,
 Чаңкыр айаста, эржине кыңыда,
 Мен ле чилеп, барадаар айдуда,
 Кару түндүктен түштүк талага.

Кем сүрген слерди: салымаар ондый ба?
 Эмезе күйүниш? Ачык ачыныш?
 Айса слер жаан буруда?
 Айса сүрген бе нөкөрлик жабарлаш?

Жок, күүнеерге тийген түжүм жок жалаңдар...
 Жүрегеер ойнобойт, килемжи билбейдеер.
 Жажына соок жайымда учадаар.
 Тартылар төрөл жок, сүрдирбезигер слер.

27. 05. 2014 ж.

БЫЙАНЫМ

Бастыра, бастыра учун быянду сеге мен:
Сүүштин жажытту шыразы учун,
Бйдын ачузы, окшоштын короны учун,
Оштүнинг өчи, нөкөрлөр жабары учун,
Калас төгүлген күүн-таптын изүзи учун,
Ончозы учун, неле жүрүм мококкон...
Жаңгыс эмди оной эт, база узак сеге мен
Быйан айдып жүрбейин.

2016 j.

ЖАЙЫМДА ЭМЕС КИЖИ

Түрмемди менин ачала,
Түштин жаркын көргүскер.
Кара көстү кысты ла
Кара жалду ат бергер.
Жаражайды озо мен
Тату эдип окшоорым.
Атка оног секирген,
Салкындый, чөлгө учарым.
Je көзнөк түрменин бийикте,
Уур эжиги сомокту.
Кара көстү јеринде
Кееркедим јараш туралу.
Ўйгени јок јайымда,
Ат јажарган јаланда.
Ойноп, шунгып, калышта,
Салкын ойнойт куйрукта.
Сүүнери јок – јаңыскан мен;
Тас стенелер курчаган.
Өлүмтик отло јарыткан
Ўспекчин күйет кызарган.
Жаңгыс эжик тыштында
Табылу, түңей алташта
Каруулчык түннинг тымыкта,
Каруузы јок базышта.

28. 05. 2014 j.

КУРУ ДА, КУНУК ТА

Кунук ла куру, тайанар кижн жок
 Өзөк-буурын анданган ойинде.
 Күүнземел!.. кандый туза жаантайын тегин
 күүнзеерге?

А жылдар өдүп жат, энг жакшы жылдарын
 жүрүмде!

Сүүр... же кемди? Кичинек ойгө кайда барар
 ол,

А жажына сүүри темей амаду эмей ол.
 Бойынды тимирзен, өткөн өйлөрдөн ис те жок:
 Шыра, сүүнчи ле бастыра – ончозы керек
 жок...

Күүн-таптынг тебүзи? Же эрте бе, орой бо онын
 амтаны,

Соок сагышла кожо жылыяр татузы;
 А жүрүм, эбире лаптап көргөжин,
 Ондый жүөлгек ле куру кокырдый...

Күүк ай, 2014 ж.

КУУЛГАЗЫН КЕРЕП

Көк тенгистин толкуда
 Жылдыстар көрүнзе аяаста,
 Парустар кейле толгон
 Кереп барадат жангыскан.

Бийик мачталар салкынга энгилбейт,
 Ондо флюгерлер табышту шуулабайт,
 Уй-мылтыктар болоды жалтырайт,
 Ачык үйттерден унчукпай шыгалайт.

Капитан үни угулбас,
 Матростор керепте көрүнбес,
 Же тайыс жерлер, кайалар,
 Буудак болбойт жоткондор.

Ортолык турат тенгисте,
 Карачкы ла куру гранит.
 Сөөк жуулган онын жеринде,
 Император жадат мөнгүде.

Сөстөр айдылбаган, сыгыт болбогон,
 Өштүлер койу кумакла көмгөн.
 Уур таш онын үстине салынган,
 Межиктен де ол турбазын дешкен.

Онын божогон кунукту ойинде
Түн ортодо жыл болгожын,
Бийик жаратка табыш жок келиште
Куулгазын кереп жүзүп келетен.

Межиктенг император ол тужында
Өлүмненг ойгонып, чыгып келетен.
Үч толукту бөрүк бажында,
Боро сюртукту – жорыкта кийетен.

Күчтү колдорын чалый тудала,
Бажын төжине энгилтип,
Керептинг тискинин колына алала,
Жолго чыгат ол капшайлап.

Сүүген Франция бараткан јери,
Ширее ле магын арттырган төрөли.
Кийниненг артатан уулына жүткиген,
Чындык черүзин ол санаган.

Карангуй өткүре јери көрүнзе,
Төрөл алтайга једип ле келзе,
Ойто ло онын жүреги тыркырайт,
Көзинде жалбыш оттор чагылат.

Јаан алтамдарла түс тудунган,
Јаратка јалтанчы жок ол ууланат.

Јаба болгонды кыйгылу кычырган,
Јамылу јаандарын некеп алдырат.

Је Эльба аккан элкем талада
Терен уйкуда сагалду гренадер.
Пирамида турган изү кумакта,
Соок Арасей карында јуучылдар.

Маршалдар жок, келбейт айдышка,
Өлгөн көбизи јуу-согушта,
Өскө кезиги өштүнинг јанында,
Үлдүзин саткан уятту багышта.

Јерди тебип, ачынып, кородоп,
Ары-бери ол базышта.
Тымык жаратта ижемјиле толып,
Ойто ло такып кычыру-кыйгыда.

Ижемји салат сүүген уулына, –
Солынчак жүрүмде тайанар тайакка.
Јарым телекей сыйлайт уулына,
Је Франция канайтса да – онын бойына.

Энг ле өзөтөн күчтү ойинде,
Каандык уулы јыгылган жүрүмде.

ПОЭТТИҢ ÖЛÜМИ

Узак сакып оны кажатта
 Император турат жаңыскан жаратта.
 Улу тынып, уулын сакып,
 Күнчыгыш жаркыны көрүнгенче турат.
 Ачу тамчылар көстөринен агып,
 Соок кумакка көмүлип кайылат.

Оноң куулгазын керепке бурылып,
 Бажын төжине түжүрип,
 Колыла жаңыйла, тискинин эбиртип,
 Келген жолына кайра ууланат.

Кандык ай, 2014 жыл

Öлтүрткен поэт! – чыңдыктын кулы –
 Коп, жабарга алдырып жыгылды.
 Öч некежип, көксинде – корголжын,
 Омок бажы салактап түшкен!..
 Күүн-табы поэттин уйатка,
 Урулган сайгакка чыдажып болбогон.
 Туруп чыккан удур айдышка,
 Озодо ло чылап жаңыскан... öлтүрткен!
 Öлтүрткен!.. эмди не бу ыйлаш,
 Куру мактын керек жок кожондош,
 Жескинчик келер кимирек актаныш,
 Бүткен бүгүн салымнын жаргылаш!
 Слер сүрдеер не короноор бадырбай,
 Онын жалтанбас ла жайым жайаанын.
 Жажынган оттын өртинен коркыбай,
 Каткы эдип, үргенеер бе чогын?
 Канайдар? сүүнгер... ол шыранын
 Калганчы учын көдүрип болбогон.
 Жалбыштый өчкөн, кайкамчык ойгорчы,
 Көдүринги чечек каткан, кургаган.

Öлтүрген кижинин көкси тырлашпай,
 Колын уулаган... корынар арга жок.
 Куру жүрек түс согулбай,
 Кыйа атпас колында колмылтык.

Кайкамчык ла база? Ол ыраактан,
 Бойы ла ошкош јошкындар ок чылап,
 Жамы ла ырыс сүрүшкен сүрниктин
 Жолыла келген, биске чачылып.
 Өскө калыктын тилин ле јангын
 Шоодып, каткырып, тообой јескинген.
 Бистин магыска ол канай килейтен,
 Кан төгөрдө, ол кайдан билетен
 Кемге кара колын көдүрген!..

Ол өлтүрткен – орого алдырган,
 Ол бир кожончыдый, танылбас, је кару,
 Тујук күнүркеш оны јөөди,
 Кайкамчык бийикке көдүрген ол сүүшти,
 Же килебес күүн-тап оморды өлтүрди.

Ол најылык нөкөрлөштөн, амыр антыгардан,
 Јайым жүрекке ле изү күүнге
 Тынчу ла күйүнчек бу јерге не келген?
 Төгүн, көкидиш сөстөргө бүделе,
 Јамандаар улуска колын не берген
 Ол улустын кылыгын јиит өйдөн билеле?

Олор орошту чечектер поэттен уштыйла,
 Кадалгак сугуп, ойто кийдирген:
 Ады чыккан јарлу башка
 Јажыгту ийнелер килебей кадаган.

Өнөтийин салган өчөштү шымырттан
 Коронло толгон калганчы өйлөри.
 Ол өлгөн – күйүп, јалбышла өчтин,
 А јажыгту кыјыран бүтпеген ижемји.
 Кайкамчык кожондор токтогон табыжы,
 Олор ойто угулбас качан да,
 Бүрүнкүй ле тапчы кожончы јадыны,
 Ачылбас тагма онын оозында.

А слер, тееркек, чүмеркек уктулар,
 Кара кылыгаар укталып келгендер,
 Улустар ырызыла ойногон күлүктер,
 Кул будаарла јакшыны тепседеер!
 Слер ачап үүрле ширее айланып,
 Јайымды, Јайаанды, Макты бастыгар!
 Јаннын көлөткө алдына јажынып,
 Јаргынын, Чындыктын оозын јаптыгар!
 Же кудай јаргызы бар, ујалбас јүстүлер!
 Коркышту јаргы слерди сакыйт.
 Табышту алтынга тегин иженбегер.
 Санааны, керекти озодон ол билет.
 Карагар ол тушта адылып та јатса,
 Болуш слерге түнгей ле болбос,
 Кара канаар, суудый да, акса,
 Поэтин өлүми слерге ақталбас!

2014 j.

* * *

Олор бой-бойын сүүген узак ла эрке,
Терен кунугыш, жүөле бергедий күйүште,
Je, өштүлер чилеп, айдыныш-тушташтан
кыйыган,
Соок ло куру кичинек куучыны кезикте
тушташкан.
Олор айрылган, тым ла кеден шырада,
Сүүген кеберин каа-жаа түжинде ле көрүп
уйкуда.
Өлүм келген, межиктин кийнинде
тушташтар сакыган,
Je өскө жүрүмде олор бой-бойын таныбаган.

2016 j.

* * *

Айрылганыс бис, койныма сугуп,
Корулап жүрдим сенин сүринди.
Жакшы өйлөрдин тургагы чылап,
Сүүндирип жүрди ол күүнимди.
Жаңгы жүзүн ал-күүнге алдырып,
Ундып болбойдым ол сүүжимди.
Арттырган өргөө – өргөө лө турар,
Бажырган кижиге кудайындый болор.

2015 j.

НЕНИНГ УЧУН?

Меге кунукчыл, мен сени сүүйдим,
Je билерим чечектеген жиит ойинди, –
Килебес жүрүмниң сайгакту истежи.
Кажы ла жарык күн эмезе тату үзүк учун,
Бйла, карыкла алар салым үлүзин.
Меге кунукчыл... сен сүүнчиде учун.

2015 j.

ПАРУС

Агарат парус талайда,
Janгыскан көк ынаарда!..
Бедирейт нени ол ыраакта?
Арттырган нени алтайында?..

Ойнойт толку – салкын сыылайт,
Мачта ээлет, чыкырайт...
Жок! Ол ырыс та сүрүшпейт,
Брыстан да ол качпайт!

Күн үстинде мызылдайт,
Агын алдында суркурап...
Je ол, кеден, жоткон сурайт,
Амыр ондо бар чылап!

Н.А. НЕКРАСОВ

ЎРЕНЧИК

– Кыймыктангар, кудайга баш!
 Кумак, чибилер, тенгери –
 Сүүнчизи жок јол башталыш...
 Коштой отур, эй, најы!

Эдин кирлү, бут јылаңаш,
 Белин јүк ле јабылган...
 Уйалба! Не кемзиниш?
 Макка көптөр мынай јеткен.

Беларткышта бичик көрдим.
 Ўредүге сен ууланган...
 Адаң дезе, мен билерим:
 Калганчызын кактап јууган.

Байла, карган энейин
 Оок акказын сеге берген,
 Өткөн, конгон садучынын
 Сыйга берген акказын.

Айса, угын јалчылардан,
 Јайымдаткандардан?.. Је, кем жок!
 Јаңыс сен ондый эмезин, –
 Коркыба, јолын чындык!

Ўренип, билип аларын
 Канай архангельсктин өгөни
 Сагышка, бийикке јеткен,
 Ол кудай ла бойынын күчи.

Јер үстинде килемји бар –
 Кем де Москвага јетирер,
 Университетте үренерин,
 Түженгенин бүдүрерин!

Ўренерге ондо јайым:
 Јаңыс албадан, коркыба...
 Бу ла учун терен сүүйдим
 Мен сени, орус тала!

Өчүп калбас кару јерим,
 Артабас ар-бүткеним.
 Чыгып турза албатынан
 Мындый уулдар, кыстарын,

Мындый солон јалакайлар
 Бийиркектер ортозынан.
 Мындый ару күүндүлер
 Аамай соксоолор јаңынан!

2014 ј.

* * *

Албатынын тын-үлүзи –
Олордын бу ырызы.
Эң ле озо турары –
Жарыгы ла жайымы!

Доля народа –
Счастье его.
Свет и свобода –
Прежде всего!

К.Т. САТОНОВ

* * *

Сақы мени, жанарым мен
Сақыжын тын болгожын.
Сақы, качан қуңугын
Сары жааштар төккөжин,
Сақы, карлар шуурыза,
Сақы, изү каандарда,
Сақы, качан өскөзин
Кечеги күнде ундыза,
Сақы, качан ыраактан
Самара келбей токтозо,
Сақы, качан улустын
Күүни өчип, чөкбөзө.

Сақы мени, жанарым мен.
Олорго сен бирикпей,
Кем сақышты ундыган,
Килежип кожо коштонбой,
Уулым, энем учында
Мен жогына бүтсе де,
Нөкөрлөрим чылайла,
Јуульшса отты эбире,
Ачу ашты тудала,
Ўле-коногым көдүрзе,
Сақы. Јаба турала,
Амзаарга сен мендебе.

Ө.Ш. ТАДЫНОВ

КӨК БӨРҮНИНГ КОЖОҒЫ

Сақы мени, жанарым мен,
 Өлүмди кыйып, жендежип,
 Жанарыма кем бүтпеген,
 Айдышкай ла: - «Ырысту» - деп.
 Сақыбагандар аайлабас,
 От-жалбыштын жигинен
 Канай сақышла чөкөлбөс
 Сен мени аргадаган,
 Мен канай тирү артканым,
 Бис экү ле билерис,
 Сен сақып билер болгон,
 Өскөлөри теңдешпес.

Жылдыс тоғот карагай бажында.
 Ачунын, кунуктын кожоңы алдыста.
 Кычыру кожоңду жангыскан кайада
 Жылыйткан жайым угулат сыгытта.
 Бис качан да кырларла бирлик болгонус.
 Чөлдөр – бисти жайкаган кабайыс.
 Жаантайын жаба, бир курчуда
 Түңгей кожоңду жүргенис азыйда.
 Жаан женүлерден баштарыс айланган!
 Бөрү уктулар күртле баргылайт.
 Бүдедис, бисти агару корулайт –
 Энебис болгон Көк Бөрү.
 Коркып билбезис, энилбес ле күчтү
 Энебис бистин Улу Көк Бөрү.
 Же кырларда куру эмди уйабыс...
 Кайда айрылып, туура кыйыштыс?
 Сен кайда, карындаш, эбирзен, унчуксан!
 Бис сени сақыйдыс. Бис сени сақыйдыс.
 Сен кайда, карындаш, жанзан, жанзан!
 Бис сени сақыйдыс. Бис сени сақыйдыс.
 Эжелер изи кайда жылыган?
 Эрке үндери ырап кайылган?
 Эненин айткан баштапкы сөстөрин

Б.У. УКАЧИН

МАМИН ПОДАРОК

Ойдин салкыны баштан учурган.
 Жайым чөлдөрди каланын асфальтка
 Тегинге солыдын жажын чактарга.
 Курсактын артканга, уйага садынып,
 Колго түжүп, башкартар сен болдын.
 Кебин жылыттып, ийттерге жеңдирип,
 Адын ундып, сагыштан жылыттын,
 Ар-бүткеннин жакаанын бустын.
 Жок, бөрү эмес, эмди сен – ийт.
 ...Кайда да анда жаркын кызарып,
 Карлар жалаган жебрен кырларда
 Бистин жайымыс канла түкүрип,
 Жаңгыс бөрүдий, таралгып, жайканып,
 Кайра айланган жолыс солынып.
 Сен кайда, карындаш, эбирзен, унчуксаң!
 Бис сени сакыйдыс. Бис сени сакыйдыс.
 Сен кайда, карындаш, жанзан, жанзан!
 Бис сени сакыйдыс. Бис сени сакыйдыс.
 Сакыйдыс!

Кандык айдын 25-чи күни, 2014 ж.

*Нынче на день моего рождения мама
 подарила мне байры, украшенный
 пуговками, бисером. «Внутри твой
 пупок, береги, сынок» сказала.*

Садись рядом, мой русский друг,
 Объясню глубокое значение,
 «Простая кожа» – оценил ты вмиг,
 Нет, не простое это украшение.
 Треугольные эти вырезки,
 На алтайском звучит байры,
 Здесь мамыны печали-радости,
 И любовь хранит булгайры.
 В январе родился, зимою
 Пуповина, так сказать, «отошла».
 Мать, наверное, по обычаю
 Шитьем занялась тогда.
 Пуповина в байры была вложена,
 Что кормила в утробе меня.
 Мама долго-долго шептала,
 Народа алкыш слова.
 Меди маленький красный осколок
 Так же вложен был туда,
 Чтобы запах его и блеск
 От чертей закрыл вход сюда.
 Высоко на чистых склонах

Можжевельник растёт в горах,
 И священной ветки запах
 Он в подарке, что держим в руках.
 Заболел человек, занемог,
 Он арчын-можжевельник зажжет,
 Окурит себя, и недуг
 Отойдет, человек оживет.
 Да, зимою при морозе,
 Я родился в январе.
 Мама сыплет черный порох,
 И слова в ее устах:
 «Сын мой вырастет – алтаец,
 Значит, он возьмет ружье,
 Пусть на курке не дрогнет палец,
 Будь удачлив на зверье».
 Зернышки внутри байры,
 Хлеб – всему ведь голова.
 На столе чтоб разносолы,
 Не переводились никогда.
 Треугольники байры –
 Пуповина там, внутри.
 Сто дорог и перевалы
 Будут в жизни впереди.
 Мамой, врученный подарок,
 Буду я хранить всегда,
 А закончу жизни срок,
 Сыновья возьмут тогда.

БАЖАЛЫКТАР

ТӨРӨЛЖЕРИМ.....	3
БАЙРАМЛА.....	5
КАРУЭЖИМЕ.....	6
БИРКАТАП.....	7
КИЧИНЕК ЧЕЧЕК.....	8
АЛТАЙ ЖАРАШ КЫС.....	10
СҮҮЖИМДИ ЖАРЛАГАР.....	11
ТАҢ ДАК ЖАРКЫНДАП.....	12
МОНГУЛЕРДЕН ТАРЫЛГАН.....	13
ОРОЛЫП ТУШКЕН МЕЕСТЕРДЕ.....	14
ЛЫЛЫЙТУ.....	15
ТОЙ КОЖОНГ.....	16
ЭКИ ЖАРАТ.....	18
БЫЙАН.....	20
ЧЫККАНКУНИНГЛЕ.....	21
КАРУУ ЖОК КОЖОНГ.....	22
ОЙ-ОЙ-ОЙ, ОЙ-ОЙ.....	24
ҮЙИ АЙДАТ ОҒОНИНЕ.....	26
ТӨРӨЛИМ ЖОК ЭМЕС.....	27
САНАА АРУ, ОЛ АМЫРДА.....	27
ЖАЙТЫ КҮН.....	28
ЖАРТАЛБАГАН СУРАК.....	29
АЛКАНЫШ.....	31
АЛТАЙЫН САНААГАНЫ.....	32
БЕЖЕН БУРЫЛЧЫК.....	33
БИЛИКТИ ААЙЛААРГА ЧЕНЕЛТЕ.....	36
ИЙИН ЖУРГА.....	40
ЖАСКЫ ЭҢГИР.....	42
ЖЕНУНИНГ КҮНИ.....	43
ЖОТКОН.....	45
ЖУРҮМ.....	46
КАЙ.....	47
КЕРЕЕС.....	49
КОЖОНГДЫ УГУТАР.....	56
ТЕКПИШ.....	58
ТОПШУУР АЛКАГАНЫ.....	59
ТОПШУУР.....	61
ТУРЛУМНЫНГ ҮСТИЛЕ.....	63
ТУЛААН АЙ, ТАҢАРЫ ЖУУК.....	64
УУЛЫМНЫНГ ТОЙЫНДАГЫ КАЙ.....	65
КЫРЛАННЫНГ КЫРЫНДА.....	67
ӨЛҮМНИНГ АЛДЫНДА ОНЧО КИЧИНЕК.....	68
СУ-КАДЫК ЛА ОЙ.....	69
СЫГЫТ.....	71
ЭНЧИ.....	73
ЭЭЗИ ЖОК АТ.....	76

ОРУС ТИЛЛЕ ЧҰМДЕЛГЕН ҰЛГЕРЛЕР	
ОЧЫ-БАЛА.....	79
ДЕТИ ВОЙНЫ.....	81
К СКУЛЬПТУРАМ ПРИ ВЪЕЗДЕ В СЕЛО КУЛАДА.....	83
ДАЛЬ СЛОВЕСНАЯ.....	84
ЖИВЫМ УМЕРЕТЬ – ЭТО СТРАШНО.....	85
ЖИЗНЬ ПОЧЕМУ-ТО ТАКАЯ.....	87
ИЗ ДЕТСТВА.....	88
БЫЛА ИЛИ НЕ БЫЛА?.....	90
КАК МНОГО ЛЬЕТСЯ ГРЯЗИ.....	91
НЕ ДЕТСКАЯ СКАЗКА.....	95
ВСЕ ДАЛЬШЕ И ДАЛЬШЕ В ДАЛЕКУЮ ВЕЧНОСТЬ.....	101
ЧАЯНИЯ КРЕСТЬЯНСКИЕ.....	103
КУУЧЫНДАР	
ЖУРАМАЛ.....	105
САН БАШКА ООРУ.....	106
ТАНҒЫЛАГАН АЙУ.....	109
КӨЧҰРМЕЛЕР	
А.С. ПУШКИН.....	114
М.Ю. ЛЕРМОНТОВ.....	128
Н.А. НЕКРАСОВ.....	150
К.М. СИМОНОВ.....	153
О.М. ТАДИНОВ.....	155
В.У. УКАЧИН.....	157

ПАВЕЛ КЕДЕЧИНОВ

ЖҰРЕГИМНИНГ ШЫНҒЫРТЫ

Редактор К. Тепуков
 Корректор Н. Тепукова
 Верстка Э. Тепуков

Формат 70/100^{1/32}
 Печать офсетная. Усл.п.л.5.
 Тираж 300

Отпечатанов в ООО Горно-Алтайская типография

